

MILIEURAMA

het maandblad van Bond Beter leefmilieu - september 1992 - 60fr

Afgiftekantoor
Brussel X

Krentenbrood
Zwaar op de maag ?

Natuur en milieu op TV

Verlaten industrieterreinen
in Vlaanderen



Editoriaal

Inhoud

Inhoud en editoriaal	2
<i>Lood en cadmium in onze voeding</i>	3
Flitsen	6
<i>Konkrete maatregelen voor een duurzame samenleving</i>	7
Prikbord	12
<i>Industriële leegstand in Vlaanderen</i>	13
Wet en Pers	16
Frontlijn	17
<i>Bulgarije</i>	19
<i>TV & milieu</i>	21
Eko-tips	24
<i>Investeren en het milieu saneren</i>	26
Ledenblad	30
Boek en Milieu	32
Puzzel	34
Kalender	35

Duurzame ontwikkeling voor de BBL

Gedaan met de depressiviteit, cynisme, wantrouwen en moedeloosheid van de voorbije maanden (of jaren). BBL heeft poten om op te staan. Nog niet om op de lopen, laat staan om ver te springen. Op 4 augustus jl. werd het "besluit van de Vlaamse executieve tot vaststelling van de bijzondere regelen inzake de erkenning en de subsidiëring van de milieu- en natuurverenigingen" gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad en nog in de oogstmaand, met name op 28 augustus stond het eerste voorschot uitgekeerd op basis van een vaste subsidieregeling op onze rekening. Omdat we omwille van de lange geschiedenis van eeuwig wroeten met ad hoc regelingen geleerd hebben blij te zijn met een dooie mus - al is deze uitdrukking in onze kringen taboe - is de BBL-ploeg gelukkig.

Met de BBL-sekretariaatsploeg bedoelen we voortaan een vaste kern van 7 mensen. Nu de dagelijkse zorg voor dit "bestaansminimum" van de baan is, zullen we vanuit deze basis, voorlopig via projectwerking, pogen het hele milieuveld te bespelen. Bij het begin van het nieuwe speelseizoen kunnen we alvast zeggen dat de moed erin zit.

Lieve Grauls

ZWAAR OP DE MAAG

Dagelijks staat er lood en cadmium op ons menu... Hoeveel mogen we er eigenlijk van naar binnen werken? Hoe is het gesteld met de normen?



Lood uit de lucht, cadmium uit de bodem

Gemiddeld krijgt elk van ons een dagelijkse portie lood binnen. 60 % van die portie komt via voeding in ons lichaam. Vooral het overal aanwezige verkeer zorgt voor luchtverontreiniging door lood. Maar ook de afvalverbranding draagt zijn steentje bij. Het lood slaat neer op de gewassen en wordt mee verorberd (wassen kan helpen). Nu de loodvrije benzine echter meer en meer ingang vindt, is het loodgehalte in de voeding ook gedaald. Sterk verhoogde loodkonsentraties in lucht en bodem komen plaatselijk voor in de Kempen, veroorzaakt door de non-ferro industrie. Gelukkig wordt het lood in de bodem niet in hoge mate opgenomen door de gewassen.

De cadmium-opname door de mens gebeurt voor 75 % via het voedsel. In de gebieden met non-ferro industrie (zinkfabrieken) zijn sterk verhoogde cadmiumkonsentraties te vinden. De voortdurende aanrijking van onze bodem met kunstmest en slib, doet de cadmiumgehalten in de bodem stijgen. De afvalverbranding is eveneens een belangrijke bron. Cadmium is bovendien zeer gemakkelijk opneembaar door planten. Door voedsel te wassen zal de hoeveelheid cadmium niet verminderen. Onze dagelijkse portie cadmium kan dan ook de schadegrens voor de gezondheid bereiken.

Voedingsmiddelgebruik	Dagelijks verbruik (µg)	Gemiddeld loodgehalte (µg/kg)	Gemiddelde dagelijkse loodopname (µg)	Gemiddeld cadmiumgehalte (µg/kg)	gemiddelde dagelijkse cadmium opname (µg)
graanprodukten	189	41	7,7	41	7,7
aardappelen *	89	30	2,7	40	3,6
groenten*	77	121	9,3	13	1,0
fruit	190	24	4,6	4	0,8
vlees	191	118	22,5	119	22,7
eieren	29	39	1,1	11	0,3
melk (+ prod.)	261	18	5,4	<5	<1,5
vis	29	115	3,3	39	1,1
Totaal			56,6		38,7
Per week			396		271

* Deze konsumptieprijsen zijn van 1984.

Cijfers

In bovenstaande tabel vind je de dagelijkse lood-en cadmiumbelasting via voeding in België. De consumptiecijfers komen uit cijfers van de LEI van 1990. De cadmiummetingen gebeurden bij het IHE in 1989.

Loodgehalten in drinkwater zijn alleen nog problematisch bij het gebruik van oude waterleidingen (in lood) in combinatie met zacht water (weinig kalk). Vooral vlees, groenten en graanprodukten bevatten de hoogste hoeveelheden.

Het loodgehalte kan naar omlaag door groente en fruit goed te wassen. Minder vlees eten lijkt zeer nuttig om minder zware metalen binnen te krijgen. Enkele produkten bevatten piekkonsentraties maar worden in verhouding minder gegeten: dit zijn mosselen, orgaanvlees, rozijnen, kruiden, chocolade, en kruidentee's.

Normen

De Bond Beter Leefmilieu deed onlangs een steekproef, omdat ook graanprodukten bijdragen tot de dagelijkse cadmiuminname. Hier toe werden een vijftal stalen van

gewoon rozijnenbrood en rozijnenbrood van ekologischer teelt met mekaar vergeleken. Het cadmiumgehalte in de rozijnen zelf droeg niet veel bij tot het totaal cadmiumgehalte in rozijnenbrood.

De stalen in het ekologisch geteeld brood bevatten gemiddeld 21,02 µg/kg cadmium. Dit is meer dan de gangbare broden die gemiddeld 15,29 µg/kg cadmium bevatten.

Vergelijken we deze indicatieve waarden met een Nederlands onderzoek dat gebeurde in 1989. Toen werden 108 monsters onderzocht die gemiddeld 33 µg/kg lood en 30 µg/kg cadmium bevatten. De gehalten varieerden nogal van staal tot staal. Bruine broodsoorten bevatten meer cadmium dan witte. Bruine broden en volkorenbroden bevatten meer cadmium maar ook meer vitaminen en mineralen dan wit brood. Andere onderzoeken spreken nochtans van kleinere cadmiumkonsentraties in ekologisch geteeld graan. Een duidelijke konklusie ligt hier dus niet voor de hand. Door het IHE werden in 1989 34 stalen brood onderzocht. Er werd gemiddeld 24 µg/kg cadmium gevonden.

In Nederland zijn de normen voor graanprodukten 500 µg/kg lood en 150 µg/kg cadmium. De gevonden waarden liggen er ver onder. Vanuit

de Consumentenbond in Nederland is er wel kritiek op deze normen, die veel te hoog zouden zijn. In België bestaan zelfs nog geen normen.



EKO BROOD

Ekologisch geteeld brood bevat
meer cadmium

Gevaarlijk

Cadmium stapelt zich op in het lichaam. Bij jonge mensen is de hoeveelheid nog gering, maar stijgt bij mensen van 50-60 jaar. In principe wordt de schadelijke grens voor de nieren bereikt aan 50 jaar voor iemand die zoveel cadmium binnenkrijgt als de WHO-norm (zie onder). De helft van de totale lichaamsbelasting zit in de nieren, en in mindere mate in de lever gekonsentreerd. De nierbeschadiging leidt tot meer uitscheiding van eiwitten in de urine. Ook de calcium- en fosforhuishouding wordt verstoord en dit kan leiden tot een uitgesproken beenderweekheid: de itai-itai ziekte. Dit laatste gebeurt bij nog 10 maal hogere opnames. Verhoogde cadmiumopname wordt tevens in verband gebracht met hoge bloeddruk en nierstenen.

Lood wordt voor het grootste deel opgestapeld in ons beenderstelsel. Het voornaamste effect van lood is het blokkeren van de aanmaak van rode bloedcellen. Andere schadelijke effecten treden op in het zenuwstelsel en bij de voortplanting. Bij een langdurige verontreiniging met lage concentraties zijn de klachten meestal vermoeidheid, verminderde eetlust, pijn in de gewrichten, samen met konstipatie. Kinderen hebben ook een verhoogde gevoeligheid: lood kan gedragsstoornissen en verlaagde intelligentie veroorzaken.

De norm van de Wereld Gezondheidsorganisatie WHO dateert al van 1972. De maximale loodin-

name per week bedraagt 3000 µg voor een volwassene van 70 kg. Gezien die norm gebaseerd is op de toenmalige kennis van giftigheid, en gebaseerd op dierproeven, moet hij volgens verscheidene onderzoekers gehalveerd worden. Sinds de jaren tachtig blijkt dat de lood-inname door voeding deze norm gelukkig niet meer benadert. Maar ook andere bronnen van loodopname tellen mee zoals opname uit de lucht en opname bij sommige beroepen (garagisten, schilders). Voor kinderen zijn er geen algemene normen wat betreft de maximale lood-inname. Kinderen resorberen echter meer lood dan volwassenen. Als we de norm even omrekenen voor een kind van tien kilogram, dan constateren we dat de maksimum loodopname niet meer dan 576 µg per week mag bedragen. Vooral kinderen nemen ook op een andere manier lood op dan door de voeding: via het straatstof, kauwen op verfschilfers, kleurpotloden...

De norm van de WHO van 1972 bedraagt 400-500 µg cadmium per persoon per week. Dit geldt niet alleen voor de voeding maar ook voor opname uit lucht en bodem, en op het werk. Ook het roken beïnvloedt de opname gevoelig. Voor rokers geldt dat nogmaals een evengrote hoeveelheid opgenomen wordt als door de voeding. Dit zou betekenen dat een rokende man van 70 kg die eet zoals een gemiddelde Belg al boven de norm zit. Veel plaats voor opname van Kempense groenten (met verhoogde waarden) of cadmium op het werk blijft er dus niet over. Alhoewel ook het cadmiumgehalte recent verminderd is, wordt de norm nog altijd vlug benaderd. Deze aanvaardbare dosis wordt door specialisten dan ook veel te hoog bevonden. In extra vervuilde gebieden (zoals de Kempen) blijkt de opname ook tienmaal hoger te zijn. In de nabije toekomst is er bovendien geen reden om aan te nemen dat het cadmiumgehalte gevoelig zal verminderen. Denken we maar aan de afvalverbranding en de toenemende hoeveelheden zuiveringsslib ten gevolge van de waterzuivering. Een zoveelste pleidooi voor cadmiumbeperking door de verspreiding in het milieu tegen te gaan, is meer dan ooit nodig. Maximale gehalten voor cadmium en lood in de voeding zijn een eerste stap.

Martine Langen

België	Duitsland	Nederland
330 (1980) 271 (1989)	450 (1975) 240 (1982)	220 (1975) 127 (1985)

Cadmiumgehalten per week in µg (indikatief)

België	Duitsland	Nederland
2000 (1980) 396 (1989)	3093 (1977) 1030 (1982)	750 (1977) 232 (1985)

Loodgehalten per week in µg (indikatief)

FLITS EN

Allesbehalve kerngezond...

Vele plaatsen in Europa worden regelmatig geteisterd door hevige bosbranden. Zo ook de GOS-republiek Wit-Rusland. Hier krijgen de gevolgen van de bosbranden er echter nog een dimensie bij: zij zorgen voor een verhoogde radioactieve straling. Het zuiden van Wit-Rusland was bij de kernramp van Tsjernobyl in de buur-republiek Oekraïne het ergst getroffen. De branden verhogen de hoeveelheden zwaar radioactief stof. De landbouw in heel het zuiden van de republiek werd beperkt uit vrees dat de gewassen radioactiviteit uit de bodem opnemen.

De gezondheidszorg in het land is wanhopig. Zonder de huidige Japanse en Duitse hulp zouden er geen medicijnen zijn voor de talloze leukemiepatiënten. Het aantal schildklierkankers neemt schrikwekkend toe. Door de barslechte economische situatie, verbouwen veel mensen hun eigen groenten zonder zich zorgen te maken over de besmetting ervan.

Tot op vandaag is de kerncentrale van Tsjernobyl niet volledig gesloten. Officieel -volgens een resolutie die in het parlement van Oekraïne werd ingediend- zou ze in 1993 definitief dicht moeten gaan. Maar in Wit-Rusland gelooft niemand dat...

Europese Milieuzorgen

De door de EG voorgestelde energieheffing zal de kooldioxide-uitstoot met hoogstens 5 procent verminderen. De aantasting van de ozonlaag zal ook bij een onmiddellijk verbod op alle cfk's minstens tot het jaar 2050 doorgaan. Deze conclusies werden recent getrokken door het Nederlandse milieu-onderzoeksinstituut RIVM. Bij voortzetting van het huidige Europees beleid is de kans op een snelle stijging van de aardtemperatuur bijzonder groot. Als de nu door de EG bepleite energieheffing in de hele wereld zou worden ingevoerd, levert dat hoogstens vijf procent minder temperatuurstijging op. Zelfs wanneer de schoonste beschikbare technieken maximaal worden ingezet, kan het RIVM een zeker klimaatrisiko niet uitsluiten. Door de uitstoot van zwavel- en stikstofverbindingen is de bodem zo verzuurd, zegt het RIVM, dat de kritische grens voor ecosystemen al op meer dan de helft van het kontinent is overschreden. De luchtkwaliteit in Europa is evenmin best. De normen voor smog-vormende stoffen worden in heel Europa op veel plaatsen overschre-

den. En wie heeft er eigenlijk een goed zicht op de gezondheidseffecten van voedselverontreiniging...?

De Europese milieuzorg zal financieel een zeer zware, onvermijdelijke dobber worden. Alleen een werkelijk stringent beleid zal ervoor kunnen zorgen dat de normen niet al te veel worden overschreden, maar -waarschuwt het RIVM- garanties voor "duurzaamheid" zijn niet te geven...

Afscheid

Begin september heeft Luc Goeteyn zijn taak als coördinator van de beleidswerking op het BBL-sekretariaat gewisseld voor een functie als attaché op het sekretariaat van de MINA-raad. De trouwe Milieuramalezers kennen Luc ongetwijfeld als produktief auteur van (lange) interessante artikels over de meest diverse aspecten van het milieubeleid. De BBL-ploeg wenst Luc veel succes bij de uitdaging om de MINA-raad tot een gerespecteerd adviesorgaan te helpen uitbouwen. We hopen dat hij niet vergeet om af en toe nog eens een artikel voor ons tijdschrift klaar te stomen.

Rik De Baere
Patrick De Koster



IS ER LEVEN NA RIO ?

De Rio-konferentie beloofde in eerste instantie de mondiale milieu-problemen grondig aan te pakken. De konferentie zelf had minder allure. Uiteindelijk werden er te weinig konkrete afspraken gemaakt die er voor zullen zorgen dat het milieu er werkelijk op vooruit zal gaan de komende jaren. Het bleef dikwijls bij vage beloftes en loze woorden. Ook bij de Belgische delegatie ontbrak het niet aan bloemrijke uitlatingen. De milieubeweging heeft zich alvast voorgenomen om de beleidsvoerders onder druk te zetten om hun mooie woorden in even mooie daden om te zetten. Zo kan Rio misschien toch nog een sukses worden...



Mooie woorden

Zowel leefmilieu-minister Onkelinx als eerste minister Dehaene lieten zich in Rio enkele rake verklaringen ontvallen, waar we hen zeker aan zullen herinneren. De belofte van Dehaene een ekotaks in te voeren, is een zeer positief element op voorwaarde natuurlijk dat dit instrument goed wordt aangewend. Dit wil zeggen

(1) dat de opbrengst grotendeels naar een preventief (!) milieubeleid moet gaan,

(2) dat deze ekotaks een gedragswijziging meebrengt (minder schadelijke produkten kopen, minder met de auto rijden, minder energie verbruiken,...) en

(3) dat sociale korrekties worden ingevoerd (nl. het recht op een basispakket zonder heffing indien het gaat om essentiële behoeften zoals bv. elektriciteitsgebruik, waterverbruik,...).

Naast de ekotaks bevestigde Dehaene het Belgisch engagement de CO₂-uitstoot met 5% te reduceren tegen 2000. Dit is vrij mager want eigenlijk moeten we naar een reductie van 60%... Dehaene sprak zich ook uit voor de 0,7% van het BNP voor ontwikkelingssamenwerking tegen 2000 of kort erna. Verder is Dehaene er voorstander van om in het kader van het EG-initiatief (nl. 3 miljard ECU te betalen op 5 jaar tijd voor de financiering van agenda 21) ook een Belgische bijdrage te leveren van 2,2 miljoen ECU (wat overeenkomt met ongeveer 1 miljard fr). Of het hier gaat om nieuwe middelen dan wel om een verschuiving binnen het bestaande budget, is

niet helemaal duidelijk.

Er moeten volgens Dehaene ook zeker protocollen komen inzake de ontbossing en verwoestijning, en hij erkent dat een wezenlijke verandering in onze productie- en consumptiepatronen nodig is evenals het feit dat de snelle bevolkingstoename één van de voornaamste oorzaken is van de druk die de mens uitoefent op het milieu. Allemaal mooie woorden. Hopelijk blijft het daar niet bij.

Konsekwenties

In Europa begint de milieubeweging stilaan haar eigen vertaling te maken van een duurzame samenleving. De Nederlandse milieubeweging bracht onlangs een 'Aktieplan. Nederland Duurzaam' uit. Het BBL-cahier (nr. 9) over duurzaamheid, naar aanleiding van het nieuwe regeerakkoord vorig jaar, is het eerste resultaat van een grondige denkoefening in Vlaanderen. Een verdere konkrete uitwerking kon niet op zich laten wachten. Dit kan immers de weg wijzen hoe het verder moet na Rio. Maar om de mondiale milieuproblemen op te lossen, is het niet voldoende in het Noorden te komen tot alleen maar een zuinig energiegebruik en gesloten kringlopen. Het is essentieel dat ook de armere landen toegang krijgen tot de hulpbronnen die in het Noorden verspilld worden. Dit houdt voor de industrielanden o.a. volgende konsekwenties in:

- 1) het terugdringen van het beslag dat de industrielanden leggen op de milieugebruiksruimte en
- 2) de milieugebruiksruimte drastisch herverdelen.

Met de 'milieugebruiksruimte' bedoelen we "de hoeveelheid hulpbronnen die wereldwijd ter beschikking zijn, als deze worden verkregen op een wijze die ook in de toekomst houdbaar is".

Dat dit effectief nodig is, bewijzen volgende cijfers uit een recente

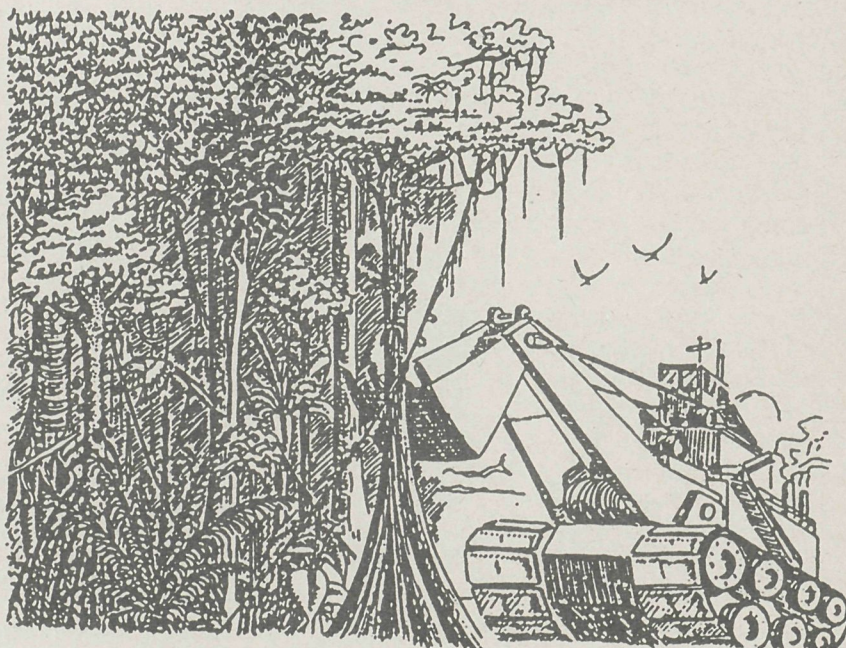
studie van het Indira Gandhi Institute of Development Research: de industrielanden (die amper 24% van de wereldbevolking uitmaken) consumeren 50 tot 90% van de rijkdom aan hulpbronnen. Ook wat betreft het basisvoedsel (granen, melk, vlees,...) consumeren we in het noorden 48 tot 72% van het mondiale aanbod.

Als we vaststellen dat de huidige Westerse consumptie de herstel-mogelijkheid van de aarde overschrijdt, kunnen we niet anders dan besluiten dat onze overconsumptie de principiële oorzaak is van de globale milieukrisis. De centrale eis die door de milieu-organisaties de volgende jaren dan ook gesteld moet worden, is de herverdeling van het gebruik van natuurlijke bronnen, wat dus duidelijk verder gaat dan de bekommernis het milieu in eigen land te redden door gebruik van meer efficiënte technieken, enz.

Eén generatie verder...

Kortom, de milieubeweging zal duidelijk moeten laten aanvoelen dat het consumptiepatroon in het Westen drastisch zal moeten inbinden. En dit tot op dat consumptienivo dat rekening houdt met de behoeften van alle wereldburgers en dat ervan uitgaat dat iedere wereldburger recht heeft op evenveel milieugebruiksruimte.

De vraag is natuurlijk hoeveel milieugebruiksruimte er op deze wereld per persoon beschikbaar is. Een aanzet daartoe vinden we in het rapport 'Aktieplan. Nederland Duurzaam' van de Nederlandse milieubeweging. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat tegen 2010 (één generatie verder dus) de aarde op een duurzame wijze moet beheerd worden. Het is o.a. op basis van dit model dat we hier de Vlaamse situatie in beeld willen brengen.



De Industrielanden (amper 24 % van de wereldbevolking) verbruiken 50 tot 90 % van 's werelds rijkdom aan hulpbronnen

a) energie

Alhoewel het theoretisch mogelijk is de wereldbevolking tegen 2010 te voorzien met duurzame energiebronnen, zijn de obstakels voor de realisatie hiervan zo enorm, dat we tegen 2010 nog steeds fossiele brandstoffen moeten gebruiken.

We gaan uit van de doelstelling dat de temperatuursstijging die optreedt t.g.v. het broeikaseffect, beperkt blijft tot $0,1^{\circ}\text{C}$ per decennium (een grotere stijging heeft desastreuze gevolgen voor de ecosystemen en de mens). Wereldwijd moet de CO_2 -emissie terug met 1 à 2% per jaar of zoals het IPCC voorstelt met 60% en dit zo snel mogelijk.

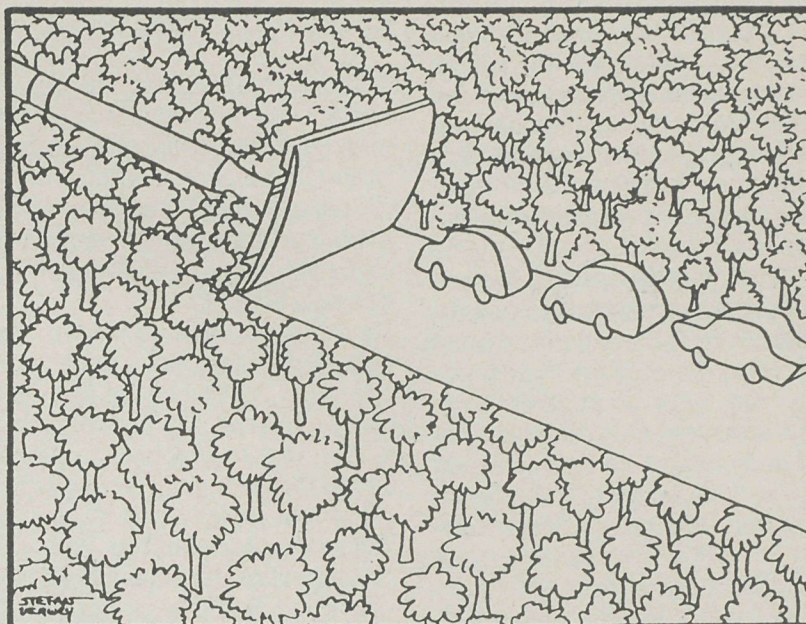
Konkreet:

berekend voor de Vlaamse situatie betekent de eis van het IPCC een reductie in CO_2 -uitstoot met 87%, vermits de CO_2 -uitstoot per Vlaming momenteel ongeveer 10 ton/jaar bedraagt en we naar 1,7 ton CO_2 per persoon moeten. Tegen 2010 stelt de milieubeweging een 60% reductie voor van de CO_2 -uitstoot. Dit is een vermindering van 10 ton CO_2 per persoon naar 4 ton CO_2 per persoon. Dit houdt in dat de doelstelling te komen tot een duurzame energievoorziening niet gehaald zal worden tegen 2010. Hiervoor moeten we wachten tot 2030, wanneer we per persoon slechts 1,7 ton CO_2 uitstoten.

b) niet-hernieuwbare grondstoffen

Zowel niet-hernieuwbare als hernieuwbare grondstoffen mogen enkel aangewend worden in gesloten kringlopen. Voor de niet-hernieuwbare grondstoffen (metalen, halogenen, koolstof en minerale bouwstoffen) wordt de milieugebruiksruimte bepaald door de beschikbare voorraad en door de milieubelasting bij de exploitatie ervan (giftigheid, energiegebruik, lekverliezen).

Voor giftige en energievretende metalen moet het gebruik gestaakt worden. Om een duurzaam gebruik te kunnen maken van de minder schadelijke metalen is sluiting van kringlopen met meer dan 95% noodzakelijk. Ondanks het sluiten



Iedereen heeft recht op evenveel 'milieugebruiksruimte'

van de kringlopen met 95% zal het totale gebruik moeten stabiliseren, willen we schadelijke effecten en uitputting in de toekomst voorkomen.

Konkreet:

voor aluminium betekent dit dat de consumptie per wereldburger terug moet van 3,3 tot 2 kg/j. Voor Vlaanderen betekent dit een vermindering in de grootte-orde van 80% van het huidige gebruik. Gedaan met aluminiumfolie en blikjes! Voor andere metalen (de meeste zijn schaarser en schadelijker dan aluminium) geldt vermindering van de consumptie eveneens.

Organische halogeenvverbindingen en zware metalen moeten zoveel mogelijk worden uitgebannen omdat ze vaak slecht afbreekbaar en giftig zijn. Organisch chloor bv. is uit den boze in een duurzame samenleving.

Voor fossiele koolstofbronnen (bv. olie), die een belangrijke rol zullen blijven spelen bij de vervaardiging van allerlei plastics, geldt de eis van maximale gesloten kringlopen uiteraard ook. Dit kan enkel door verlenging van de levensduur van

produkten (meermalig gebruik, statiegeldsystemen). Door het uitbannen van wegwerpartikelen zal de voorraad fossiele grondstoffen niet te snel uitgeput raken.

c) hernieuwbare grondstoffen

Maar ook met onze hernieuwbare hulpbronnen moeten we zuinig leren omspringen (m.a.w. gesloten kringlopen).

Water

De milieugebruiksruimte voor zoet water (drinkwatervoorziening) moet regionaal, dus per stroomgebied, worden vastgesteld. De winning en distributie van leidingwater brengt verschillende milieuproblemen met zich mee, zoals verdroging en vervuiling van natuurgebieden.

Konkreet:

voor Vlaanderen zal het leidingwaterverbruik moeten afnemen van 120 à 130 l per dag per persoon naar 80 l per dag per persoon. Dit betekent een reductie in de grootte-orde van 40%. Dit kan door besparing (o.a. spaarknoppen op WC's) enerzijds en een hoger gebruik van regenwater anderzijds.

Hout (en papier)

Een duurzaam bosbeheer betekent een ware trendbreuk in de huidige houtconsumptie. Vlaanderen heeft weinig bosoppervlakte maar wel een hoge houtconsumptie. Per persoon wordt in Vlaanderen ongeveer 1 m³ hout per jaar verbruikt.

Konkreet:

in 2010 moet een eind gemaakt zijn aan de vernieling van natuurlijke bossen. Bij benadering zal dan 0,4 m³ per wereldburger/j beschikbaar zijn. Voor Vlaanderen betekent dit dus een 60% reductie. Omdat papier bijna de helft uitmaakt van het houtgebruik in Vlaanderen, moet het papiergebruik door middel van preventie en recycling sterk teruggedrongen worden. In de bouw moet hout een langere levensduur krijgen.

Landbouwgewassen

De huidige produktie van landbouwgewassen brengt erosie (landverlies) en verontreiniging van water, bodem en lucht met zich mee.

Konkreet:

bij een duurzame landbouwvoorziening op wereldniveau is in 2010 nog 0,25 ha akkerbouwgrond beschikbaar per persoon; 0,19 ha is nodig voor een minimale gezonde voeding.

Goede bedoelingen, maar...

Was de derde wereldmilieukonferentie in Rio een succes of een mislukking? Het antwoord op deze vraag wordt bepaald door wat er nu, na de konferentie, in de praktijk zal gebeuren. We moeten benadrukken dat Rio een konferentie was over milieu én ontwikkeling. Afspraken over milieubeheer werden gekoppeld aan gerechtvaardigde economische ontwikkeling. We hebben vastgesteld dat vooral in ontwikkelingslanden van het Centraal-Afrikaanse type milieukwaliteit en milieu-educatie minder prioritair zijn dan ontwikkeling.

De industrie heeft van deze Rio-sfeer op een merkwaardige manier gebruik gemaakt. Het is duidelijk dat het voorstel tot grotere openheid van gegevens over produktie en transport van gevaarlijke chemische stoffen werd geweerd. De zo noodzakelijke overdracht van milieurelevante technologische kennis werd op vele plaatsen vervangen door een koloniale aandoende houding: technologische "samenwerking".

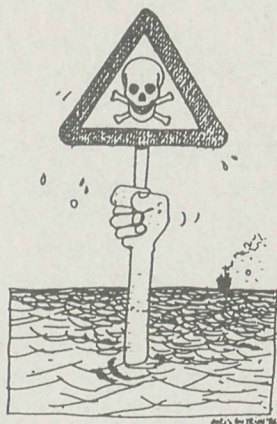
Anderzijds is het waarschijnlijk dat in Rio de "vergroenings"-trend in de industrie werd bevestigd. Vele, vooral grote bedrijven, hebben duidelijke plannen voor een meer ekologischer produktie, maar of deze beloften vruchten zullen afwerpen en in welke mate dit alles zal leiden tot een schoner milieu valt nog te bezien.

Rio bevestigde ook dat de konsument zijn gebruiksgedrag zal moeten bijstellen. Bevragingen onder konsumenten geven aan dat men bereid is wat aan z'n gedrag te doen, maar ook dat de doorsnee-burger doorgaans niet weet hoe hij dat nu het beste doet. Werk aan de winkel dus.

Na Rio profileert ook de lokale overheid zich duidelijker in de milieu-discussie. Steeds vaker klinkt de roep naar lokale versies van Agenda 21, het grote UNCED-milieuactieprogramma. De lokale overheden zien zich vooral een rol toebedeeld in het samenbrengen van industriëlen, landbouwers, de burgers en de milieuverenigingen. Het is jammer dat in Vlaanderen de recente aanbevelingen voor het gemeentelijk milieubeleid geen rekening houden met deze internationale kontekst. Het is duidelijk dat een naar behoren werkende gemeentelijke milieuraad een belangrijk instrument is in dit kader.

Zowel in Agenda 21 als in het 5de EG Milieuactieprogramma is het "partnership" tussen alle doelgroepen van het milieubeleid een belangrijk gegeven. Ook al is vaak gebleken dat deze verschillende maatschappelijke groepen elk alleen hun eigen, dikwijls milieu-strijdige, belangen dienden, dit partnership getuigt alvast van een visie op de toekomst. Het zou bedroevend zijn wanneer van Rio alleen een (slecht begrepen) ekotaks zou overblijven.

Luc Hens



Konkreet:

één van de grote gevolgen zal de vermindering van de huidige vleesconsumptie zijn. De produktie van veevoer legt immers een zeer zware belasting (zowel kwantitatief als kwalitatief) op de vruchtbare akkergronden. Er zal zoveel mogelijk regionaal worden geproduceerd. De hoeveelheid vlees beschikbaar per

persoon en per dag bedraagt om en bij de 30 gram.

Zoals blijkt uit bovenstaande beschrijving is de beschikbare milieugebruiksruimte beperkt en zal een verandering in ons consumptiepatroon noodzakelijk zijn. Dit brengt konsekventies mee voor onze manier van wonen, voeding en vrije tijd.

d) konsumptiepatronen

Het is logisch dat huizen gebouwd moeten worden op een kleinere oppervlakte (weekendverblijven en een tweede verblijf zijn een ongeoorloofde luxe). Tijdens het bouwen moet reeds rekening gehouden worden met materiaalkeuze, enz. Maar ook de apparaten die we gebruiken in ons dagelijks leven zullen er anders uitzien: energie-zuiniger, gestandaardiseerde modellen zodat hergebruik en reparatie vergemakkelijkt wordt.

Een duurzame voedselvoorziening betekent o.a. het hergebruik van organische afval en mest, een sterke afname van de veestapel (met minimaal 50%) en een forse beperking van het energiegebruik (met 60 tot 80%) in de glastuinbouw en voedselverwerkende nijverheid. In onze vrije tijd zullen we meer de fiets en de trein als lange afstands-

transport gebruiken. Het aantal autokilometers zal beperkt zijn en vliegvakanties zullen enkel een hoge uitzondering zijn.

Duurzaam ontwikkelen, een taak voor iedereen

Er zijn heel wat technische mogelijkheden om de benodigde besparingen en wijzigingen te bewerkstelligen, alhoewel dit vaak gepaard moet gaan met structurele aanpassingen (bv. aanvaardingsplicht bij producent zodat alle onderdelen terug verwerkt kunnen worden). Duidelijk is dat niet alleen het consumptiepatroon bij de konsument moet veranderen, maar ook de industrie en de overheid hebben een grote verantwoordelijkheid in het

bereiken van ons streefdoel, zijnde een duurzame samenleving. Immers, systemen moeten opgezet worden om enkel nog meermalige verpakkingen te produceren, onderdelen voor huizen, auto's, apparaten moeten recycleerbaar zijn,... Het grote debat over hoe we de beperkte milieugebruiksruimte precies moeten verdelen in Vlaanderen, moet dringend gevoerd worden op verschillende maatschappelijke fora.

Ingrid Pauwels



HEFBOOM

De andere kant van uw geld

Hefboom maakt werk van solidariteit.
Hefboom investeert in zinvol werk voor kansarmen
en in mens- en milieuvriendelijke bedrijven.

Hefboom geeft goedkope leningen,
participeert en adviseert.

KIES OOK JIJ VOOR ZINVOL WERK ?
Koop een aandeel van Hefboom of open een
Hefboomsparrekening bij de HBK - spaarbank.

JOUW GELD VOOR EEN SOLIDAIRE ECONOMIE

Vraag inlichtingen: Hefboom, Koningstraat 171, B 1210 Brussel,
tel. 02 218 65 57, fax 02 223 11 59



PRIKBORD

Natuurbeschermingsdag Nieuwpoort

Het Nationaal Verbond voor Natuurbescherming organiseert op zondag 20 september zijn 39ste Natuurbeschermingsdag en dit in samenwerking met het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, de duinenwerkgroep van Natuurreservaten, het Marien Ecologisch Centrum in Oostende, Beschermkomitee Leefmilieu en Natuurbehoud Koksijde. Het thema dit jaar is natuurbehoud en natuur-ontwikkeling in de kuststreek. Natuur- en milieuverenigingen uit het hele land zullen in de stedelijke vismijn van Nieuwpoort van de partij zijn. Voor inlichtingen neem je het best contact op met het sekretariaat van het *Nationaal Verbond voor Natuurbescherming* vzw, Italiëlei 84, 2000 Antwerpen. Tel.: 03/232 73 79 - 03/231 26 04.

Solidaire economie... een Hefboom naar werk

De alternatieve financieringskoöperatie Hefboom vzw organiseert op 8 oktober een colloquium onder de titel "Solidaire economie... een Hefboom naar werk". De vzw pleit voor een economie waar solidariteit met mens en milieu opnieuw is ingebouwd en wil een gezamenlijke dynamiek ontwikkelen zodat deze solidaire economie een maatschappelijke en economische impact kan krijgen. Hefboom geeft financiële steun en beheersbijstand aan economische initiatieven die duurzame tewerkstelling creëren en verwerpt goedkope productieprocessen die het milieu vervuilen. In Vlaanderen en Europa zijn vele honderden bedrijfjes bezig met het realiseren van deze solidaire economie: renovatie van achtergestelde buurten met tewerkstelling voor kansarmen, elektriciteitswinning door waterkracht, eerlijke handel met de derde wereld, hormonenvrij vlees, produktie-koöperatieven met democratisch beheer... Hefboom wil de krachten in Vlaanderen bundelen en een gedachtenwisseling op gang brengen met al wie actief betrokken is bij

deze solidaire economie. Daartoe wordt dit colloquium georganiseerd. Neem contact op met *Hefboom* vzw, *Koningsstraat 171, 1210 Brussel*. Tel.: 02/218 65 57.

Een overdosis aan autosnelwegen !

Op 7 november wordt in Arras (Noord-Frankrijk) een grote manifestatie op het getouw gezet door France Nature Environnement (de nationale Franse federatie van natuurbeschermingsorganisaties). Deze gezamenlijke actie van al de natuur- en milieuverenigingen die bij deze koepelorganisatie zijn aangesloten, moet een groot offensief vormen tegen de aanhoudende intenties van de Franse overheid om -in de naam van de Europese eenmaking- op een ekologischer wijze autosnelwegen aan te leggen. De bouw van nog meer autosnelwegen is zelfs vaak economisch niet eens meer te verantwoorden en wordt alleen maar aangemoedigd door een sterke lobby van belangengroepen, zoals projektontwikkelaars, aannemers... In de plaats van geld te verkwisten aan nieuwe autosnelweg-projecten, moet er werk gemaakt worden van het onderhoud en de modernisering van het openbaar vervoer, het spoorwegnet en het bestaande wegennet. Men hoopt op heel wat steun uit België. Voor verdere info neem je gewoon contact op met *Estelle Gavart*, *France Nature Environnement, Parijs*. Tel.: (1) 43 36 79 95.

Patrick De Koster

Eindredacteur gezocht

VELT (Vereniging voor Ekologische Leef- en Teeltwijze vzw) zoekt een voltijds eindredacteur voor haar publikaties. Geïnteresseerd? Bel naar Herman Van Boxem, VELT, Wommelgem, 03/353 80 53.

HET LEGE FABRIEKJE

Met de economische heropleving van een aantal jaren geleden schoten ook de industriële investeringen weer de hoogte in. Parallel daarmee nam ook de druk van de industriële expansie op de open ruimte in Vlaanderen ongemeen toe. In 1988 kochten de bedrijven bijna 700 ha aan. Het gemiddelde van de periode 1985-1988 daarentegen bedroeg slechts 100 ha. Kommentaar is overbodig.

Hét middel om de stijgende ruimteclaim van de industrie te realiseren, vond men in het afwijkende BPA. En als je de gemeenten mag geloven, is het nodig ook: zij wensen in totaal 7.500 ha ekstra voor KMO- of industriezones. Heeft Vlaanderen echter wel nood aan zoveel ruimte voor nieuwe industrie? De BBL ging op onderzoek uit en kwam tot verrassende vaststellingen...



Vlaanderen heeft meer dan genoeg industriezones

Waanzin!

In ons onderzoek lag de nadruk op de aktuele vraag en vooral het aanbod aan industrieterreinen. Het ging in eerste instantie om de officiële reserve binnen de gewestplannen, maar in tweede instantie ook om verlaten bedrijfsterreinen of leegstaande gebouwen.

Intotaal is 53.095 ha van de Vlaamse oppervlakte (3,9%) op de gewestplannen als KMO- of industriezone ingetekend. Volgens Mens en Ruimte zijn momenteel nog een kleine 7.000 ha publieke terreinen en een kleine 1.500 ha privé-terreinen beschikbaar (gegevens van een interkabinettenwerkgroep van de vorige Exekutieve). Volgens AROHM (die de haventerreinen en de privé-terreinen meetelt) gaat het zelfs om meer dan 15.000 ha.

De voormelde interkabinettenwerkgroep maakte ook een raming van de vraag naar bedrijfsterreinen. Daarvoor heeft men het gemiddelde aankoopareaal uit de periode 1985-1988 voor een heel decennium uitgezet. Voor Vlaanderen ging het in totaal om een gemiddelde van 370 ha per jaar. Men schat de behoefte voor het komende decennium bijgevolg op ongeveer 3.700 ha.

Deze eerste analyse geeft reeds aan dat zelfs de officiële reserves de behoefte sterk overstijgen. De behoefte voor de komende tien jaar bedraagt slechts 53 tot 58% (naargelang het gehanteerde cijfer) van het aanbod door publieke instanties. Wanneer men ook de haven-

terreinen in rekening brengt, zakt dit percentage tot 28%. Nieuwe industriezones creëren grenst dan ook aan het waanzinnige.

De sluimerende reserve

Inde analyse werd dan nog geen rekening gehouden met de mogelijkheden die het hergebruik van verlaten terreinen en leegstaande bedrijfsgebouwen biedt. Het gaat hier om een aanzienlijke sluimerende reserve die de totale feitelijke reserve sterk vergroot. Op basis van een steekproefonderzoek in 43 gemeenten heeft de Bond Beter Leefmilieu als eerste in Vlaanderen hiervan een schatting gemaakt... We hebben voor deze raming de gemeenten opgedeeld in drie types: (1) stedelijke gemeenten, (2) gemeenten met een relatief hoge tewerkstellingsgraad en (3) landelijke of residentiële gemeenten met een relatief lage tewerkstellingsgraad. Per type werden de resultaten geëxtrapoleerd naar het nivo Vlaanderen toe.

In stedelijke gemeenten schatten we de industriële leegstand voor heel Vlaanderen op 510 ha. Voor gemeenten van type 2 en 3 respectievelijk 1701 en 413 ha. De gemeenten met mijnterreinen werden niet in de extrapolaties opgenomen (niet representatief voor Vlaanderen), maar wel in het totaalresultaat. Het gaat hier naar schatting minstens om 620 ha. In totaal geven deze schattingen voor heel Vlaanderen een resultaat van 3244 ha aan industriële leegstand. Deze oppervlakte kan men beschouwen als een sluimerende en vaak vergeten reserve aan bedrijfsterreinen in Vlaanderen en moet eigenlijk bij de effectieve reserve van 8.237 ha worden bijgeteld. Dit betekent dat de totale potentiële reserve aan industrieterreinen in Vlaanderen 11.481 hektare bedraagt! Uitgedrukt in percentages kan je dus

zeggen dat er feitelijk 39% meer industriële ruimte beschikbaar is dan de strikt planologische reserve aangeeft. Hierbij komen nog de grosso modo 6.000 ha die op het vlak van haventerreinen beschikbaar is. De totale reserve bedraagt dan ongeveer 17.500 hektare.

Vergeleken met de eerder aangenomen behoefte aan bedrijfsterreinen (3700 ha in het komende decennium) betekent dit dat binnen bestaande industrieterreinen (planologisch en effectief) men nog 32 (!) jaar voort kan. Rekening houdend met de haventerreinen zou dat zelfs ongeveer 47 jaar zijn. Een laatste nuancering heeft betrekking op de bepaling van de behoeften. Deze is gebaseerd op de gemiddelde verkopen in de periode 1985-1988. Nu wordt in deze verkopen steeds een braakreserve van 35% voorzien. Hiermee rekening houden betekent dat de reële ruimtebehoefte van bedrijven met 35% vermindert en voor het komende decennium dus maar 2.408 ha bedraagt. Als je hiervan uitgaat, dan volstaat de geschatte reserve voor 49 jaar (72 als men de haven-

terreinen meetelt). De schaarse open ruimte in Vlaanderen nog verder aantasten voor industriezones is dus absoluut onnodig en onaanvaardbaar!

Industrial site recycling

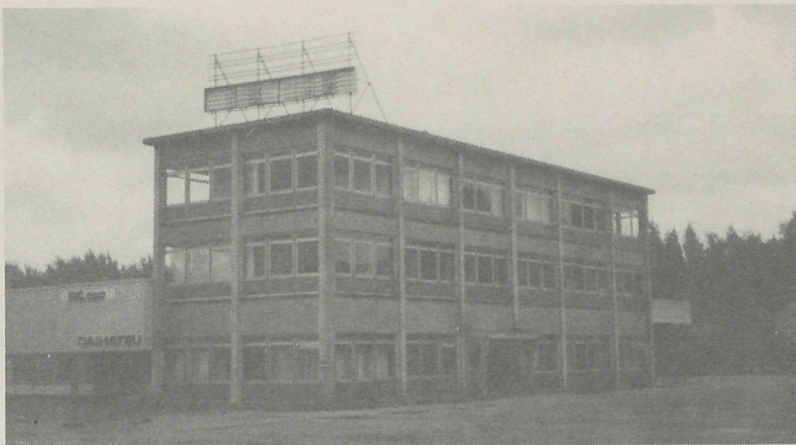
Het komt er nu op aan een strategie uit te tekenen om de verlaten arealen opnieuw in te nemen. In het bestaande economisch en juridisch instrumentarium zitten heel wat hinderpalen en tekortkomingen die hergebruik in de weg staan. We zijn daarom nagegaan op welke wijze men de belemmeringen in de bestaande instrumenten kan wegwerken of welke nieuwe instrumenten men zou kunnen creëren om de "industrial site recycling" te stimuleren.

Vanuit natuur- en milieu-oogpunt is hergebruik uiteraard gebonden aan een aantal voorwaarden. Het hergebruik van sites of gebouwen in stedelijke kernen moet bijvoorbeeld verenigbaar zijn met de

respekt voor bestemmingsplannen...

1. Opmaken van een ruimtelijk structuurplan voor Vlaanderen, waarin het behoud van de open ruimte een prioriteit vormt en de Groene Hoofdstructuur geïmplementeerd wordt. Dit ruimtelijk structuurplan moet als referentiekader fungeren voor lagere bestemmingsplannen en grote industriële vestigingen. In afwachting daarvan moet een algemeen moratorium op afwijking van bestaande bestemmingsplannen gelden.
2. Installatie van een beleids-MER waarmee de milieu-effecten van allerlei beleidsplannen (ook bestemmingsplannen) in een vroeg stadium kunnen geëvalueerd worden.
3. Uitwerken van een compensatiefonds om het probleem van de plan-schade te neutraliseren. Zo'n regeling moet ten gepasten tijde in de herziening van de stedenbouwwet worden opgenomen.
4. Wegwerken van knelpunten in de huidige wetgeving inzake ruimtelijke ordening (aanschaffing minidekreet, opvulregel, herlokatieregeling en afwijkingmogelijkheid voor openbare besturen).
5. Toepassing van verkavelingsverordeningen om het aansnijden van nog bestaande reserves binnen de gewestplannen optimaal te faseren.
6. Vergroten van de openbaarheid op het vlak van het ruimtelijk verguningsbeleid, met het oog op een betere handhaving.

woonfuncties. Er moeten ook voorwaarden gesteld worden ten aanzien van andere milieuproblemen: mobiliteit, natuurontwikkeling, geluidshinder, en kwantitatief en kwalitatief waterbeheer. Het streefdoel is een hanteerbaar referentiekader. Dat moeten we gebruiken om hergebruiksinitiatieven aan te toetsen en het moet een hulp zijn in de planologische en economische besluitvorming.



Naar 'recyclage' van verlaten bedrijfsterreinen en leegstaande gebouwen...

stimuleren van hergebruik...

1. Opmaken van een globale, gedetailleerde inventaris van het aanbod aan verlaten terreinen en leegstaande gebouwen in Vlaanderen. Zo kunnen mogelijke kandidaten een lokatie zoeken die beantwoordt aan het profiel van hun activiteiten.
2. Maatregelen treffen opdat investeringen in combinatie met hergebruik zouden kunnen rekenen op meer overheidssteun.
3. Belasting op industriële leegstand (100 fr/m² levert meer dan 3 miljard op), die moet worden toegevoegd aan het reeds vermelde compensatiefonds. Het compensatiefonds zou in hergebruiks-premies kunnen voorzien (als eventuele bijdrage in de kosten voor aankoop, sloop, renovatie of sane-ring).
4. Een passende juridische omkadering: elementen die op dit vlak een regeling vragen zijn op de eerste plaats het genoemde compensatiefonds en een betere handhaving. Verder kunnen ook een verwervingsregeling (zoals van toepassing in het Brussels gewest) of andere regelingen inzake grondbeleid hier worden ondergebracht, dit in het brede kader van algemeen stedelijk inbreidingsbeleid.

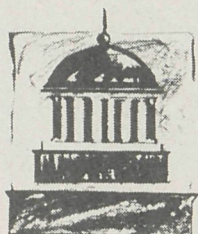
Naar een oplossing...?

Wanneer we nader ingaan op de instrumenten die we hierbij kunnen hanteren, kunnen we in essentie drie doelstellingen onderscheiden: (1) nieuwe bedrijven binnen de bestaande grenzen van industriezones houden en de bestaande reserves binnen deze zones met een optimale fasering aansnijden, (2) het hergebruiken van verlaten terreinen en leegstaande gebouwen maximaal stimuleren en (3) rekening houden met randvoorwaarden inzake milieu en natuur (zie kaders).

Luc Goeteyn

respekteren van milieu en natuur...

1. Inbouwen van het concept van de Groene Hoofdstructuur in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en zo snel mogelijk voor beide een juridische basis creëren.
2. Aanpassing van Vlarem II op een aantal cruciale punten: normen voor omgevingsgeluid in natuurgebieden aan toevoegen, verscherping van de normen voor ekologisch kwetsbare waterlopen, inbouwen van lokatievoorwaarden op basis van de waterafhankelijkheid, koppeling met het concept van de Groene Hoofdstructuur (lokatievoorwaarden, uitdovingssysteem).
3. Uitbreiding van de bestaande MER-regeling met een luik mobiliteitseffektrapportage, gekoppeld aan een herziening van de lijst MER-plichtige bedrijven en een verbetering van de modaliteiten inzake inspraak en openbaarheid.



WET EN PERS

Gebruikte afkortingen:

BvL: Belang van Limburg

DM: De Morgen

DS: De Standaard

FET: Financieel-Economische Tijd

GvA: Gazet van Antwerpen

HV: Het Volk

HLN: Het Laatste Nieuws

Van de in deze rubriek vermelde persartikels kan schriftelijk een kopie worden aangevraagd bij de Bond Beter Leefmilieu, Overwinningstraat 26 bus 11, 1060 Brussel. Duidelijk vermelden waarvan je een kopie wenst. Bij de kopies wordt er een overschrijvingsformulier gevoegd, waarmee het verschuldigde bedrag (5fr. per kopie + verzendingskosten) kan worden gestort.

PERS

DM, 02/07/1992: "VS-studie: gechloreerd drinkwater en haarverf verhogen kankerrisico", door Walter De Jonge.

BvL, 02/07/1992: "Van vervuilde vallei naar schitterend park", door G.R. Wales investeerde 4 miljard om puinhoop van mijnen en metaalindustrie op te ruimen.

Trends, 02/07/1992: "Mestdekreet, een dode letter", door Eric Pompen. Vlaanderen werkt nog altijd aan een mest-actieplan. Ondertussen dumpen Nederlandse boeren hun overschotten over de grens.

Knack, 08/07/1992: "Tot de laatste walvis", door Dirk Draulans. De beslissing van Noorwegen om volgend jaar opnieuw op dwergvinvissen te jagen veroorzaakt heel wat beroering.

DM, 09/07/1992: "Duurzame ontwikkeling volgens de OESO en milieu-afgeleiden", opinie door Edwin Van Wese-mael.

DS, 11/07/1992: "Modelprojekt brengt kamperende jongeren dicht bij de natuur". Domein de Hoge Rielen start met milieuprojekt voor jongeren.

GVA, 14/07/1992: "Droogte bedreigt nationaal park van Zimbabwe". Dieren worden afgeschoten of worden verhuisd.

HLN, 15/07/1992: "Is de Noordzee een autokerkhof?", door Eddy Surmont. Worden ontmantelde autowrakken door zeelui uit Oost-Europa in de Noordzee gekieperd?

HLN, 15/07/1992: "Poesjes in glaskontainer", door Leo De Nijn. Mensen gaan met vakantie en hun huisdieren worden genadeloos achtergelaten.

FET, 16/07/1992: "EG-lidstaten moeten over tien jaar 60% van verpakkingen recykleren", door KV. Europese Commissie wil 90% van het verpakkingsafval valoriseren.

BvL, 20/07/1992: "Nieuwpoort en Oostende kampen nog altijd met sterk vervuilde havengeulen", door Els Cleemput. Rioolwater loopt nog steeds rechtstreeks in zwemwater.

BvL, 21/07/1992: "Plastic van de toekomst zal op het veld groeien", door J.P. Geschuimde plastics kunnen ook uit zetmeel van mais, tarwe en aardappelen worden vervaardigd.

Knack, 22/07/1992: "Hoop voor schroot", door Rita Traversier. Jaarlijks belanden in Europa twaalf miljoen auto's op het schroot. Konstruktors doen eerste pogingen tot recyclage.

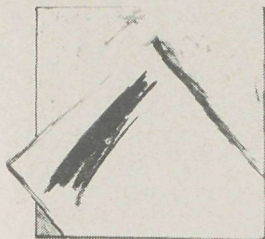
GVA, 23/07/1992: "Gent wil het gebruik van auto door stadsambtenaren ontmoedigen". Vergoeding voor ambtenaren die met fiets naar het werk komen.

GVA, 23/07/1992: "Niet alleen bakvisjes dromen weg van Decapeacacs blikken doosjes", door M.B. Verpakkingen in blik zouden erg milieuvriendelijk zijn.

DM, 28/07/1992: "Milieubewust investeren", opinie door Luc Steenkiste.

HV, 29/07/1992: "Dreigt uniek dijk-landschap teloor te gaan?", door P.J.L. Kwestie van dijkverzwaring beroert de gemoederen in Nederland.

FET, 31/07/1992: "Experiment met elektrische auto's en heroplaadstations in 10 Franse steden".



FRONTLIJN

Fiets op het verkeerde spoor

In een open brief aan de dienst personenvervoer van de NMBS, betreurt de BBL de recente beslissing geen fietsen meer toe te laten op treinen in onbemande stations. De NMBS ging daartoe over om de taak van de kondukteur te verlichten: het opstellen van vervoersdocumenten voor fietsen valt hierdoor weg. De Bond vindt dat dit indruist tegen een mobiliteitsbeleid dat uitgaat van de complementariteit van vervoersmiddelen als alternatief voor het autoverkeer. Mensen die een gcombineerd uitstapje willen maken, worden hierdoor in de kou gezet. BBL vindt het dan ook verbazend dat de NMBS promotie blijft voeren voor de trein plus fiets combinatie en in bepaalde stations fietsen verhuurt, terwijl door zulke maatregel de fiets van de trein wordt geweerd. De NMBS wordt tenslotte opgeroepen een gestandaardiseerde en soepele 'fiets-op-de-trein' service uit te bouwen.

Drinkbare pesticiden ?

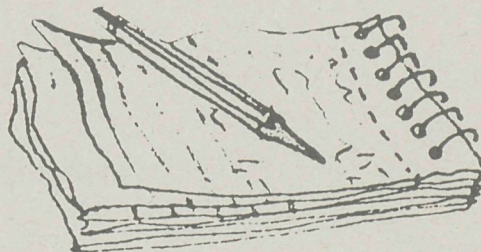
De Bond Beter Leefmilieu heeft klacht ingediend bij de Europese Commissie tegen afwijkingen op de Europese drinkwaternormen die eind juli in het staatsblad verschenen. Daarin gaf Leefmilieuminister De Batselier aan sommige drinkwatermaatschappijen de toestemming om de bestaande normen inzake de aanwezigheid van atrazine - een soort pesticide - met faktor 10 te overschrijden. Ook voor de groep triazines worden afwijkingen toegestaan. BBL wijst erop dat reeds eerder afwijkingen werden toegestaan door toenmalig Leefmilieuminister Kelchtermans. De bedoeling daarvan was de drinkwatermaatschappijen voldoende respijt te geven voor het bouwen van de benodigde zuiveringsinstallaties. De milieubeweging pleit in dit verband nogmaals voor het realiseren van een preventief beleid: een verbod op het gebruik van schadelijke pesticiden in de landbouw dient hierbij centraal te staan. De ontwikkeling van minder schadelijke pesticiden, die sneller afbreekbaar zijn, is immers in volle opgang.

Gemeentelijke subsidies

Sedert 1988 verlenen een aantal Vlaamse gemeenten een subsidie -in de meeste gevallen 1 frank per inwoner- aan de Bond Beter leefmilieu. Het is immers logisch dat de BBL, als koepel van de milieubeweging en als dusdanig woordvoerder van zijn basis, voor zijn werking financieel en moreel gesteund wordt door de gemeentebesturen. Medio augustus hadden volgende gemeenten reeds hun bijdrage gestort: Aalter (5000), Beveren (4500), Bierbeek (8500), Borgloon (5000), Deerlijk (10.000), Deinze (25.852), Duffel (15.000), Eeklo (19.000), Grimbergen (31.000), Ham (9.000), Hasselt (25.000), Herzele (5.000), Hoeilaart (9.000), Izegem (26.479), Kapellen (3.500), Kaprijke (5.000), Kortenaak (7.300), Lint (1.500), Lommel (10.000), Meise (17.020), Middelkerke (15.098), Mol (30.000), Nieuwerkerken (6.000), Nijlen (20.000), Olen (10.000), Opwijk (11.381), Oud Turnhout (15.000), Steenokkerzeel (9.961), Sint Truiden (1.500), Wijnegem (8.500), en Zoersel (18.012).

En van de volgende gemeenten verwachten wij weldra een subsidie: Beerse, Boom, Brecht, Denderleeuw, De Pinte, Edegem, Hechtel-Eksel, Hove, Ieper, Knokke-Heist, Kontich, Kruibeke, Lendelede, Lommel, Machelen, Mortsel, Opglabbeek, Overpelt, Peer, Putte, Riemst, Roosdaal, Schoten, Stabroek, Tessenderlo, Veurne, Waarschoot, Zonhoven en Zulte.

In het najaar zal de BBL opnieuw een oproep richten aan al de Vlaamse gemeenten. Laat ons hopen dat de lijst van de susidiërende gemeenten ook in 1993 weer langer wordt.



Halveer het Autoverkeer in een zomerkleedje...

...De ronde van Vlaanderen

Op zaterdag 11 juli organiseerde de Bond Beter Leefmilieu in samenwerking met de De Lijn een 'Ronde van Vlaanderen' in het kader van de inmiddels bekende campagne 'Halveer het Autoverkeer'. In het licht van de zomervakantie werden de toeristische steden Antwerpen, Gent, Brugge en Oostende aangedaan door de zogenaamde Halveerbussen van De Lijn. Vanuit de stationsbuurt werd in elk van de plaatsen bovendien een ludieke fietstocht georganiseerd, waarbij letterlijk en figuurlijk een (fiets)belletje werd gerinkeld. Doel van de actie was de mensen tips te verstrekken om zich tijdens hun dagtrips en vakanties in het binnenland of aan de kust milieuvriendelijk te verplaatsen. Het openbaar vervoer biedt immers heel wat mogelijkheden om zich op een milieuvriendelijke manier te verplaatsen. De modale stadsbezoeker werd door het BBL-team vergast op foldertjes en aktiemateriaal. BBL lanceerde tevens een oproep naar de gemeenten om te werken aan een leefbare stad door meer plaats vrij te maken voor voetgangers, fietsers en gebruikers van het openbaar vervoer.

...Knokke autoloos

Dat dit laatste niet bij een theoretische oproep bleef, bewees de 'vrijwillig autoloze zondag' op 9 augustus in Knokke-Heist. De plaatselijke Jaycees-afdeling pikte hiermee in op de Halveerkampanje. Het autoverkeer vormt in de badplaats tijdens de drukke zomerdagen voor een ware plaag. Vooral de onaflatende files op de belangrijkste lanen zijn reeds lang een grote bron van ergernis en stress. Er groeit dus stilaan een duidelijke behoefte aan een globaal plan om de relatie van de auto met de toeristische doeleinden van de badplaats te herdefiniëren. Jaycees, BBL, het gemeentebestuur van Knokke, de toeristische diensten, De Lijn en de spoorwegen besloten dan ook om de handen in elkaar te slaan. Via grote borden langs de invalswegen werden de automobilisten opgeroepen om voor één dag hun auto te laten staan en gebruik te maken van de alternatieven : te voet, met de fiets, de tram... of met de bus. Zo verdubbelde De Lijn op die dag de frekwentie van de buslijnen tussen het station en de Oosthoek, terwijl in het Zoute een info-bus rondtoerde.

Danny Jacobs



De Halveerders bezoeken Antwerpen

Bulgarian Rhhapsody

De Oosteuropese overgang naar een democratisch en markt-georiënteerde systeem verloopt zeer moeizaam. Voor de meeste landen in de satellietrand van de voormalige Sovjetunie betekent het een regelrechte neergang. In Albanië, Roemenië en Bulgarije worden momenteel de hardste noten gekraakt. Bulgarije stevent af op een regelrechte economische recessie zonder weerga. Uit het halfjaarlijks rapport van het Bulgaars ministerie van economische zaken eind juli, blijkt dat de economische produktie vergeleken met de eerste helft van - het eveneens allesbehalve schitterende - 1991 nogmaals met 20% is gedaald. Dat de belastingsinkomsten als gevolg hiervan ernstig worden aangetast, behoeft geen verder betoog. Het overheidstekort schiet dan ook razendsnel de hoogte in en bedraagt momenteel ongeveer 40% van de begroting. De felste klappen moeten echter nog vallen: de privatiseringsgolf staat nog in de kinderschoenen, de werkloosheids-cijfers zijn beperkt. Desondanks leeft meer dan 70% van de Bulgaarse bevolking onder de armoedegrens.

Milieubeleid

Dat er in dergelijke situatie van een verregaand en vernieuwend milieubeleid geen sprake is, is geen wereldschokkend nieuws. Het opruimen van de ekologische rotzooi, vooral de vervuulende chemische industrie, uit het tijdperk van de centraal geleide planekonomie veronderstelt nieuwe financiële inputs (zie MR3, *The East goes West*). Die komen echter slechts met mondjesmaat binnen. Ook het bestendigen van het bestaande milieubeleid loopt door het gebrek aan substantiële budgetten niet van een leien dakje ... De Donau, die over een afstand van 425 km de noordelijke grens van Bulgarije vormt, moet voor wat vervuiling betreft nauwelijks onderdoen voor de Rijn. In de Zwarte Zee, ten zuiden van de Donau-delta, komt beneden de 200 m geen organisch leven meer voor door de te hoge concentraties zwavelwaterstoffen: algenplagen waren in het verleden dan ook geen uitzondering. De talrijke Bulgaarse natuurland, waarvan sommige met een oppervlakte van méér dan 25.000 ha., zijn bedreigd. Zo verloor het internationaal befaamde reservaat "Srebarna" zijn beschermde status wegens een gebrek aan werkingsfondsen. Tragisch indien men weet dat het jaarlijks werkingsbudget slechts 150.000 Bf. bedraagt. Noch het Ministerie van Leefmilieu, noch de gemeente Silistra, eigenaar van het reservaat, beschikken over voldoende middelen om deze minimale werking te financieren.



Energie

De energievoorziening vormt nog steeds één van de voornaamste kopzorgen van de Bulgaarse overheid. Tijdens de voorbije winter werd de stroomvoorziening herhaaldelijk gerantsoeneerd als gevolg van ernstige problemen met de reactoren in de kerncentrales van Kozloduj. Deze nucleaire centrales van het gevaarlijke Tsjernobyl-type staan immers voor zowat 40% van de totale energievoorziening in. Samen met vier andere krachtcentrales levert Kozlodouj tweederde van de totale Bulgaarse elektriciteitsproductie. De recente westerse geldstromen bevestigen nogmaals dat een milieuvriendelijke herstructurering van de elektriciteitsproductie weinig prioritair is. Zo heeft Bulgarije niet zozeer nood aan een opvoering van de elektriciteitsproductie maar aan een radicaal energiebesparende omschakeling van de productieprocessen in de industrie en de dienstensektor. Uit recent cijfermateriaal blijkt immers dat het matig geïndustrialiseerde Bulgarije per capita van de bevolking het hoogste energieverbruik in de Balkanregio (Griekenland, Roemenië, Turkije en Albanië) kent. Hieraan heeft de Wereldbank echter geen boodschap: eind 1992 zal ze zowat 75 miljoen dollar ter beschikking stellen voor het oplappen van de verouderde kerncentrales. Ook de EBRD, de zogenaamde 'Oost-Europa bank' heeft voor dezelfde doelstelling leningen in het vooruitzicht gesteld. Tenslotte besliste de Europese Commissie op 14 juli jl. om 3,5 miljoen ECU via het PHARE programma door te sluizen naar Bulgarije ... eindbestemming Kozloduj?

Ekotoerisme

Bulgarije beschikt desondanks toch over vele troeven die geld in het milieubeleidsbakje zouden kunnen

brengen. Het vrijwel ongerepte Balkangebergte, de Zwarte zee kust en de ontelbare kloosters vormen de belangrijkste toeristische produkten van het land. Uit de op 17 juni voorgestelde studie, uitgevoerd door het Britse Horwarth Consulting, in opdracht van de Bulgaarse overheid, moet het land sleutelen aan een positievere beeldvorming. Projektleider Stephen Robson benadrukt daarbij vooral de positionering van het land als 'de groene long van Europa' via zijn groen en cultureel erfgoed. De Bulgaarse Touristsportbank investeerde het voorbije jaar dan ook aanzienlijke bedragen in de ontwikkeling van het eko- en agrotourisme. De eerste boekingen uit België en Nederland lopen reeds binnen. Volgens Tsve-tan Tonchev, voorzitter van de Bulgaarse toeristische kamer, zullen deze vormen van toerisme 500.000 vaste en zowat 250.000 seizoensgebonden arbeidsplaatsen opleveren. Overdreven optimisme? Zeker, indien men beseft dat de toeristische sektor mee wordt ondergedompeld in de huidige crisissfeer. Oosteuropese toeristen blijven thuis bij gebrek aan koopkracht, de Westeuropese toeristen blijven massaal weg, het land 'profiteert' niet van de toeristische verschuiving als gevolg van de burgeroorlog binnen de grenzen van het oude Joegoslavië.

Groen wordt poen

Ekotoerisme als de reddende engel dus. Toch is er hier enige voorzichtigheid geboden: steeds meer kwetsbare ecosystemen riskeren toenemende blootstelling aan overrecreatie. Ongeschonden natuurgebieden, die als gevolg van de koude oorlogssituatie decennia lang ontoegankelijk waren, liggen als het ware te wachten op toeristische ontginning. Dit geldt vooral voor de verlaten grensstreek met Joegoslavië en de uitlopers van het Rodopi-gebergte parallel met Griekenland. Ook de nieuwe nabestemmingen gegeven aan de luxueuze residenties van de voormalige kommunistische nomenclatura baren wel eens kopzorgen. Zo konden we met eigen ogen vaststellen hoe één van de vele buitenverblijven van oud-president Zhivkov, namelijk deze aan de rand van het Ropotamo-reservaat nabij Primorsko aan de Zwarte zee, werd omgevormd tot een exclusief vijfsterren hotel voor kapitaalkrachtige westerse toeristen. De zoektocht naar een ekologisch verantwoord evenwicht is nog zeker niet afgelopen.

Danny Jacobs vanuit Bulgarije



GROEN SCHERM

Groen is in. Niet alleen het bedrijfsleven overstelpt het publiek stilaan met groene reclame, ook de media staan stilaan in het teken van de vergroening. Zo wordt milieunieuws steeds meer en meer frontpaginanieuws. Allerlei 'blitze' magazines blijven eveneens niet achterop: natuurreportages en groene konsumentgerichte informatie zijn schering en inslag. Hoe zit het echter met de audio-visuele media? Vlaanderen is inmiddels het meest bekabelde land in Europa, het televisieaanbod neemt stilaan gigantische proporties aan. De Bond Beter Leefmilieu stelde zich dan ook de vraag hoe het gesteld is met het aanbod van natuur- en milieuprogramma's op de belangrijkste tv-stations in Europa. Het BBL-onderzoeksteam vlooid gedurende een tweetal maanden de programmabladen uit op zoek naar het aanbod van een 17-tal tv-stations. Daaruit bleek dat dit grotendeels bestaat uit natuurprogramma's, dokumentair en informatief, die buiten prime time worden uitgezonden.



Schaapjes tellen

Gedurende de periode van 1 december '91 tot en met 31 januari '92 werd op de belangrijkste Europese televisiestations een inhoudsanalytische vergelijking gemaakt van de natuur- en milieuprogramma's. Aldus werden de 17 belangrijkste Vlaamse, Franstalige, Nederlandse, Franse, Duitse en Britse stations weerhouden. In de programmabladen werden alle uitzendingen aangeduid die betrekking hadden op natuur of milieu. Het 'programma' geldt als teleenheid. Nieuwsuitzendingen bijvoorbeeld waarin slechts één of meerdere natuur/milieu-tema's aan bod komen, worden niet meegerekend. Uit de analyse blijkt dat alle tv-stations gezamenlijk zowat 394 uitzendingen in de ether of door de kabel stuurden. Absolute topper betreft het Franse TF1 met in totaal 107 uitzendingen. De tweede plaats wordt bekleedt door A2 met 41 uitzendingen. De Vlaamse tv-stations schotelen geen al te fraai beeld voor. Zo haalt VTM amper 15 programma's, BRTN 1 en 2 tesamen slechts 13. Alleen FR3 met 6 uitzendingen scoort nog lager.

Weggemoffeld

Indien men het tijdstip van programmering nagaat dan stelt men vast dat de natuur- en milieu-uitzendingen geen begunstigde plaats in het zendschema bekleden. Immers, 81% van alle programma's

worden buiten het meest bekeken tijdsblok (19.00-22.00u.), in vaktaal 'prime time' genoemd, uitgezonden. Zo zenden de beide Franse koplopers, TF1 en FR2, geen natuur- en milieuprogramma's uit tijdens prime time. Voor TF1 is het blijkbaar een geschikte tematiek om de nachtprogrammatie mee op te vullen. De Vlaamse tv-stations doen het iets beter: BRT 1 en 2 haalt 38% en VTM ongeveer 40% tijdens prime time. BBC2 en RTBF daarentegen zenden ongeveer 60% van hun programma's uit tijdens dit meest interessante tijdsblok.

Natuur of milieu?

De Europese omroepen vertonen een uitgesproken voorkeur voor natuurprogramma's. Programma's die bijvoorbeeld aandacht besteden aan fauna en flora, wilfdlife, natuurgebieden en groenzones en natuurbescherming. Immers, 93% van het totale aanbod kan onder deze noemer gebracht worden. Vooral de beide BBC's, alsook Ned. 1 en 2 beperken hun programmatie tijdens de onderzochte periode uitsluitend tot natuuruitzendingen. Slechter is het gesteld met de overige 7%... de zogenaamde milieuprogramma's. Programma's die als invalshoek focussen op de kwaliteit en de aantasting van het menselijk leefmilieu, of de verontreiniging van water, lucht en bodem. Alleen BRT1 (43%), Ned.3 (36%), ZDF (30%) en ARD (25%) doen beter op milieuvlak.

Dokumentaires

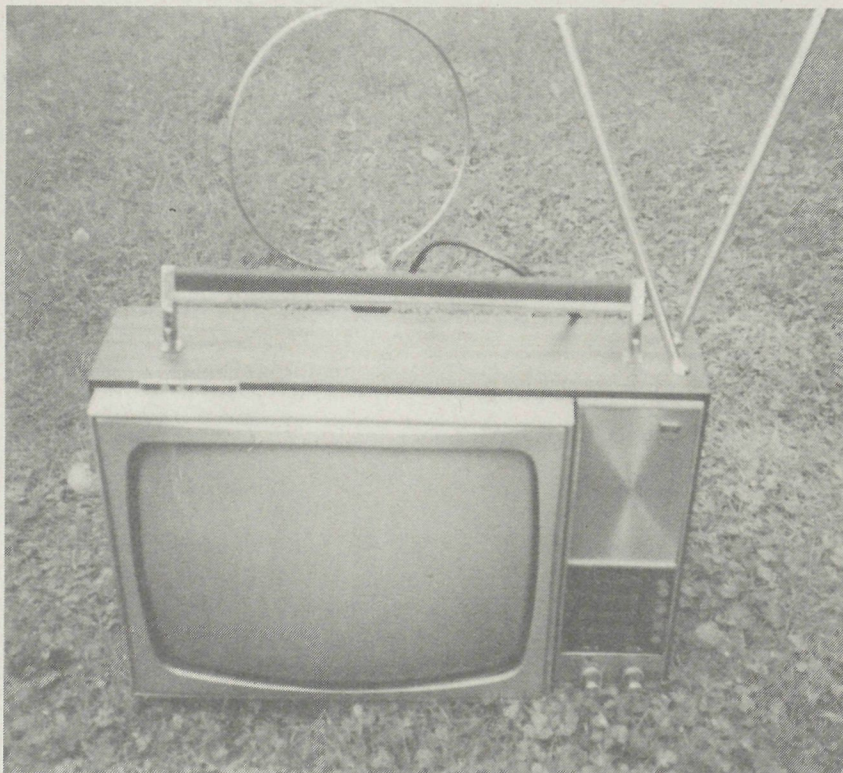
Alle uitzendingen werden onder één van de volgende categorieën ondergebracht: documentaire reeks, reportage (éénmalige uitzending), periodiek magazine met verschillende programma-onderdelen, spelprogramma of interludium. Do-

kumentaire reeksen zijn nog steeds in. Zo blijkt dat ongeveer 53% van alle programma's onder deze noemer kunnen gebracht worden. 33% van de uitzendingen zijn reportages, 10% magazines, 2% interludium en 1,7% spelprogramma's. Natuurdokumentaires zoals Wildlife on One (BBC1) van David Attenborough zijn nog steeds de grote prime time publiekstrekkingen. Hetzelfde geldt voor de populaire magazines, een formule die vooral gedijt bij Franstalige omroepen. Bijvoorbeeld Le jardin Extraordinaire (RTBF), La Main à la Patte (RTL-TVI) en Animalia (A2): korte reportages afgewisseld met vlotte interviews, flashes en meestal met een ingebouwd quiz- en of spelmoment. Het ter ziele gegane 'Leven en laten leven' (BRTN1) paste eveneens in dit konsept. Vlaams buitenbeentje is VTM. Alle spelprogramma's kunnen op rekening van deze omroep gebracht worden. BRTN1 en 2 besteden daarentegen

ongeveer 38% van hun uitzendingen aan dokumentaires, 38% aan magazines en 24% aan reportages.

Informatief

Alle onderzochte programma's werden ook ingedeeld volgens één van de volgende functies: informatief (zuivere informatie-overdracht), edukatief (schoolse en volwassenenvorming) en ontspannend. Zo blijkt dat 87% van alle programma's vooral informatief van aard zijn. Dit hangt samen met het hoge aandeel van dokumentaires en reportages in de zendschema's. Opvallend is het lage aandeel van edukatief gerichte programma's (9%). Tevens blijkt dat slechts 3,8% van de totale programmatie zuiver ontspannend is. Door de 'spel'-gerichte aanpak loopt het aandeel



van de zuiver ontspannende programmatie bij VTM op tot 47%. Bij BRTN 1 en 2 bedraagt het aantal informatieve uitzendingen 85%, de overige 15% zijn edukatief georiënteerd. Buitenlandse uitschieter is BBC2 met uitsluitend informatieve uitzendingen, waarvan bijna 60% in prime time. Hetzelfde geldt voor de uitzendingen van RTL-TV1 en A2 buiten prime time.

Van informatie naar 'infotainment' Ruw samengevat kan men stellen dat het doorsnee aanbod op de Europese omroepen bestaat uit natuurprogramma's, dokumentair en informatief, uitgezonden buiten prime time. De formule van de dokumentaire natuurreksen of -reportages bestaat inmiddels reeks enkele decennia en heeft blijkbaar nog niet aan populariteit ingeboet. Wellicht heeft het genre zich mee aangepast aan de popularisering van de omroepen. De ietwat oubollige dokumentaires over bijvoorbeeld het voortplantingsproces van de Noordzeemossel krijgen een modern tintje: steeds meer wordt de nadruk gelegd op het exotische of buitennissige of wordt er ingespeeld op de zin naar avontuur van het publiek.

Vlaanderen: adieu milieu

Uit het onderzoek blijkt dat het in Vlaanderen eerder pover gesteld is met milieu- en natuurprogramma's op de omroepen. Ooit was dit anders. Zo besteedde de openbare omroep in het kader van zijn edukatieve en informatieve opdracht in het verleden heel wat aandacht aan deze problematiek. Eind jaren '60, begin jaren '70 hebben heel wat programmaverantwoordelijken zich ingezet om het grote publiek te sensibiliseren en tevens om in een flink aantal gevallen de vinger op de wonde te leggen. Eerst via een agressieve aanpak, nadien via een meer zakelijke aanpak. De schooltelevisie verzorgde het edukatieve

luik via reeksen als 'milieu', 'ekologie' en 'natuur rondom ons'. Ook bij het publiek vielen deze programma's in de smaak.

Kijken is waarderen

Begin jaren '70 werden niet alleen hoge kijkcijfers gehaald (kijkdichtheden van 500.000 tot 800.000 waren geen uitzondering), ook de waardering was vrij hoog. Amper 10 jaar later kalfden de kijkcijfers gestaag af. De milieu-uitzendingen waren inmiddels verhuist naar een zeer slecht zendmoment (in de vroege vooravond of laat op de avond), waar ook andere programma's slecht scoren. En het uitzendingsuur is werkelijk bepalend voor het aantal kijkers. Zo haalde *Leven en Laten Leven* zowel in Vlaanderen als in Nederland 750.000 vaste kijkers, maar eens het programma buiten prime time werd uitgezonden liep deze vaste schare kijkers sterk in aantal terug. Vier jaar geleden kon dus een massa kijkers warm gemaakt worden voor een offensief natuur- en milieumagazine! De dokumentaire natuurreksen (*Wild Wild World of Animals* en *Animals of Africa*), die tijdens de onderzochte periode liepen op VTM, halen slechts 151.305 tot 224.348 kijkers. De uitzendingen gaan dan ook pas na 23.20 u. op de kabel. Een populair spelprogramma als *Dierenplezier*, door VTM uitgezonden tijdens prime time (20.00 u.) behaalt zonder moeite toppers tussen 880.000 en 910.436 kijkers. De waardering van de kijker wordt door VTM niet gemeten. ("Het kijkersaantal en het marktaandeel tonen week na week de waardering van ons publiek aan", aldus deze omroep.) Hetzelfde geldt voor de dokumentaire natuurreeks 'De wereld der dieren' die dit zomerseizoen omstreeks 20.00 u. op BRT1 loopt: deze reeks haalt in volle komkommertijd moeiteloos 400.000 kijkers.

Pleidooi voor een (populair) milieumagazine

De milieubeweging pleit dan ook voor een populair informatief milieu-programma, een op nivo staand milieumagazine (cfr. *Zeker Weten*) met een brede tematische aanpak: milieu sensu stricto, kwaliteit van het leven, het reilen en zeilen van de milieubeweging, groene konsumententips, ekologisch verantwoord toerisme, ekologisch tuinieren, reportages over fauna en flora in binnen- en buitenland kunnen hierin aan bod komen. Een programma gericht naar een zo groot mogelijk publiek toe, dat als dusdanig ook tijdens de 'prime time'-uren op antenne kan gaan.

Kijkcijfers vormen niet het enige probleem. Volgens de BRT-programmerings-verantwoordelijke heeft het ontwikkelen van een eigen magazine een te hoge budgettaire weerslag. Voor de aanmaak van eigen natuurproducties ontbreekt het tevens aan budgetten. Tevens zou deze markt internationaal reeds oververzadigd zijn, zodat er heel wat kaf tussen het koren zit. Naast een eigen produktiereeks over mobiliteit en milieu, ekologisch tuinieren, het herwerken van oud materiaal beperkt BRT zich tot het programmeren van een aantal op de internationale markt aangekochte reeksen.

Een programma wordt klaarblijkelijk alleen goedgekeurd indien totaal-sponsoring kan gevonden worden (ook voor produktiekosten, dus niet alleen vliegtuigtickets, overnachtingen en dat soort zaken). Hoe vindt een programmamaker geld bij de industrie als hij een programma zoals "Gif zonder grenzen" (waarin, bewezen kon worden dat er gif naar Mellery ging) of over de risico's van het toerisme op de raffen van Key Largo wil brengen ?!

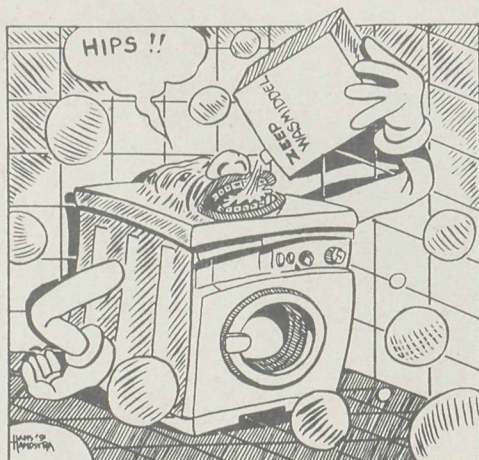
Danny Jacobs
Sandra Van Aerschot

EKO-TIPS

Test even zelf

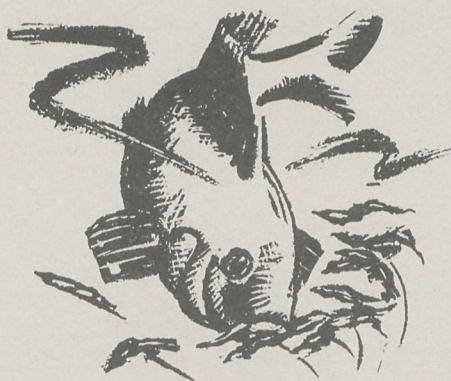
Steeds meer mensen beseffen dat de traditionele schoonmaakmiddelen het milieu onnodig zwaar belasten. Er komen echter steeds meer alternatieven op de markt. De wasactieve stoffen in deze produkten zijn vaak op basis van zuiver plantaardige oliën (zeep en halfsyntetische detergents). Bovendien bevatten ze geen vulstoffen en zijn ze gekonsentreerder dan de (traditionele) syntetische produkten. Ze lijken dus alleen maar duurder, want in werkelijkheid verschilt het weinig of niets omdat je er minder van nodig hebt. M.a.w. er komen minder schadelijke stoffen in het milieu terecht, minder verpakking en minder onnodige balaststoffen. Schoonmaakmiddelen op basis van zeep verdienen dus de voorkeur. Voor een leek is het echter niet altijd duidelijk of zijn schoonmaakmiddel nu ook nog schadelijke detergents bevat. Daarvoor is de volgende test handig:

- 1) giet een weinig azijn in een glas
- 2) doe een scheutje van het te onderzoeken produkt in de azijn (een poederprodukt eerst oplossen in water)
 - onmiddellijke uitvlokking en neerslag wijst op zeep
 - lost het produkt op in de azijn, dan bevat het voornamelijk detergents
- 3) voor alle zekerheid ook nog eens schudden
 - geen schuim: alleen zeep
 - schuim bovenop: detergents
 - uitvlokking van zeep (2) en bij het schudden toch schuim, wijst op een mengsel van zeep en detergents.



Toegepaste Ekologische Wetenschappen

Voor wie een tuintje heeft, is een komposthoop dé geknipte manier om de berg huishoudelijk afval wat te verkleinen. De helft van de inhoud van onze vuilniszak is namelijk geschikt voor kompostering. Komposteren is een natuurlijk proces waarbij groente-, fruit-, tuin- en keukenafval langzaam wordt veranderd in een aardachtige massa. Naast warmte en vocht spelen bij dit proces ook bacteriën, schimmels en bodemdieren zoals wormen, pissebedden en torren een belangrijke rol. Nagenoeg alle organisch afval is bruikbaar. Let wel: niet te veel oud brood (veroorzaakt ongewenste schimmelvorming) of gekookte etensresten (trekken hinderlijke insecten aan en zorgen voor "sterke geuren"). Wat je beter niet op de komposthoop gooit, zijn bladeren van hult, klimop en dennenaalden. Ook kattebakvulling, papier, veren, de inhoud van stofzuigerzakken en houtskool zijn ongeschikt. Vandaag de dag, nu groente- en fruitafval, oud brood en aardappelschillen niet meer worden opgehaald door "schillenboeren", betekent kompostering een milieuvriendelijke vorm van hergebruik die je gemakkelijk kan toepassen. Rijpe, rulle kompost is een weldaad voor je tuin.



Zo gezond als een vis...

Vis is voedzaam en bevat veel oliën die goed zijn voor de gezondheid. Een of twee keer per week vis eten is beslist aan te bevelen. We moeten er wel op letten niet te veel zoetwatervis te eten in verband met de watervervuiling, en vette vis (haring, ansjovis, zalm, makreel, paling) af te wisselen met magere vis (kabeljauw, tarbot, tong, tonijn, wijting, baars, zeelt) of matig vette vis (forel, brasem, heilbot, karper). Echte steur-kaviaar (kaviaar wordt ook nog gemaakt van kuit van andere grote vissen in Oost-Europa) eten is niet meer verantwoord; de steur wordt overbevist en de druk op de zich langzaam voortplantende vis wordt alsmaar groter. Een ekologisch te verkiezen alternatief kan kuit van de snotolf zijn. Als je tonijn wil eten, vraag dan bij de detailhandel en de bedrijven tonijn die op aantoonbaar verantwoorde wijze uit zee is gehaald en niet met drijfnetten of ringzegens (waarin naar schatting jaarlijks 100.000 dolfijnen in verstrikt raken en de verdrinkingsdood sterven). In de Oxfam-wereldwinkels is tonijn in blikken te koop die op ekologisch verantwoorde manier met kleine netten gevangen is in de oceaan rond de Kaapverdische eilanden, en niet door nietsontziende fabriekschepen. Een andere vissoort waar heel wat om te doen is, is de zalm. Zalm is een uitgelezen vis, maar we mogen het volgende toch niet uit het oog verliezen: de zalmstand (in het wild) loopt terug en de grootschalige zalmindustrie zorgt voor heel wat vervuiling. Schotland en Noorwegen zijn de twee belangrijkste zalmkwekende landen. In Schotland worden jaarlijks door zalmkwekers meer dan duizend zeehonden, tweeduizend aalscholvers en tweehonderd reigers neergeschoten. Voedsel, visafval, virussen en antibiotica (om infecties tegen te gaan) veroorzaken een toenemende verontreiniging in de baaien waar kwekerijen gelegen zijn. Er is honderd ton voer nodig om vijftig ton zalm te produceren en twintig procent van dat voer valt door de bodem van de kooien (die aan grote vlotters hangen), samen met de uitwerpselen van de vissen en ander afval. De vervuiling heeft veel weg van die van een riolering.

Biljarten in de tuin

Wordt je gazon gesierd of ontsierd door een plekje mos? Verpest een gele boterbloem je smetteloze groen of zie je ze graag verschijnen? Vind je een ongenood madeliefje een schattige aanwinst of eerder een hinderlijke verstoring van je biljartgroene laken? Het is allemaal een kwestie van smaak. Een smetteloos laken hoeft voor de meeste mensen niet, een woeste brandneteltuin evenmin. In beide gevallen geldt echter dat het gebruik van chemisch geweld om "onkruid" te weren uit den boze is. Als je je tuin goed beheert, is dat overigens ook niet nodig. In een gazon kan je onkruid het beste met een mesje wegsnijden, en mos met een vertikuleerapparaat verwijderen. Natuurlijk is voorkomen altijd beter dan genezen. Daarvoor neem je gewoon een paar eenvoudige voorzorgsmaatregelen... Je gazon moet overal voldoende licht krijgen. Op schaduwrijke plaatsen zet je beter geen gras, maar schaduwminnende planten. Regelmatig maaien is voor de gazon-eigenaar een onvermijdelijke opdracht. Verwijder het gemaaid gras voor je onkruid of mos gaat weghalen. Zorg voor een goede toestand van de bodem (voldoende bemest en de juiste zuurtegraad, eventueel met kalk corrigeren). Ook dan krijgen onkruid en mossen minder kansen. In elk geval is geen enkel van de bestrijdingsmiddelen die je in de handel vindt echt aan te bevelen want zonder uitzondering zijn ze niet alleen giftig voor onkruid (wat de bedoeling is), maar ook voor andere levende wezens. Vaak zijn ze eveneens slecht afbreekbaar in het milieu. Uit respect voor het milieu moet het gebruik van bestrijdingsmiddelen drastisch omlaag. Een goed tuinbeheer kan in de meeste gevallen onkruid en mos voorkomen. Heb je er toch last van, dan blijft wieden de beste oplossing.

Patrick De Koster

DUURZAME ONTWIKKELING ? GEMAKKELIJK GEZEGD...

Terwijl officiële instanties langzaam maar zeker (o.m. op de Unced-konferentie in Rio) duurzame ontwikkeling ontdekken als overkoepelende term voor de opbouw van een milieuvriendelijke toekomst, schreeuwt de milieubeweging om duurzame toepassingen ook in praktijk te brengen. De uitgezonden signalen krijgen eindelijk bevestiging. Een recent meetrapport vanuit de Vlaamse Milieumaatschappij komt nu ook onomwonden tot de konklusie dat er in Vlaanderen geen schoon oppervlaktewater meer is. Zowat alle rivieren bevatten schadelijke en giftige stoffen en nog geen 4% ervan halen een voldoende basiskwaliteit.

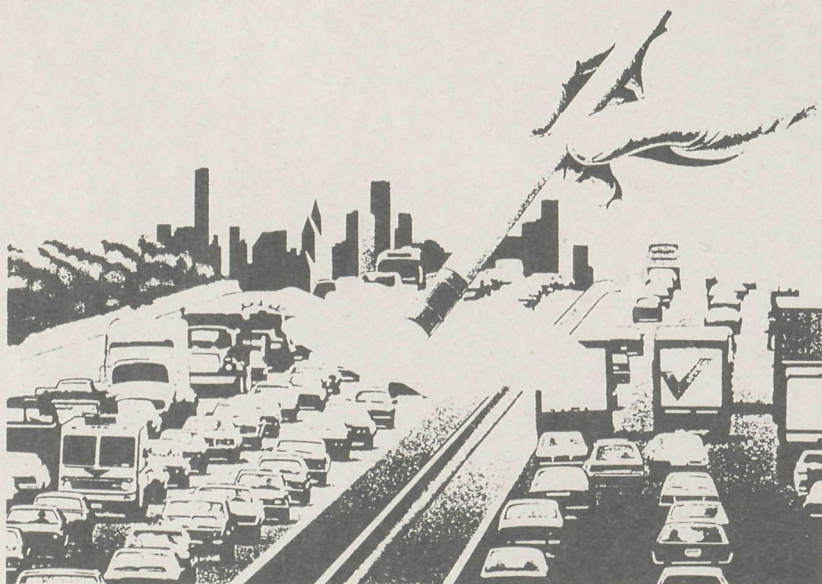
In dit en andere milieudossiers dringt één konklusie zich steeds meer op: de verantwoordelijke bedrijven moeten dringend schoner produceren en op termijn hun productieprocessen ombouwen in milieuvriendelijke richting.

De investeringsbeslissingen van de ondernemingen moeten zich in milieuvriendelijke richting heroriënteren. Hoe vlugger we daarmee beginnen hoe planmatiger en sociaal we dit kunnen organiseren.

In vrijwel alle milieudossiers is er een duidelijke link met de wijze waarop onze economie en ons economisch gebeuren gebeuren in elkaar zit. Willen we ons milieu verbeteren dan zullen we moeten ingrijpen in onze economie, zoveel is duidelijk... We zullen onze economie in ekologische richting moeten bijsturen en vat moeten krijgen op het investeringsgedrag van ondernemingen zodat mens en milieu ontzien worden. Het perspectief is ambitieus maar niet minder noodzakelijk: opbouw van een andere, duurzame economie die producten maakt en productieprocessen opzet vanuit ekologische criteria: energie- en grondstofzuinig, zo weinig mogelijk afvalstromen veroorzakend, ekologische kringlopen respektierend...

Duur-zaam?

De hamvraag blijft uiteraard om deze algemene principes te konkretiseren in beleid en praktisch ondernemerschap. Hoe krijg je ander milieuvriendelijk investerings- en consumptiegedrag voor elkaar en dichterbij? Hoe krijg je plannen op tafel

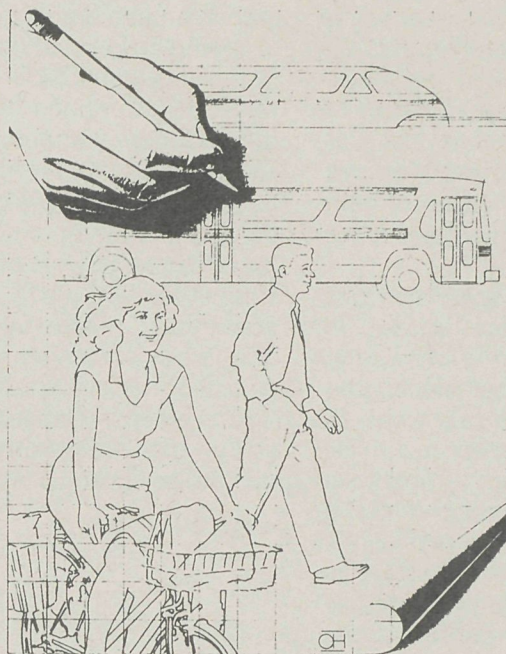


die de milieuvriendelijke richting aangeven en hoe krijg je die plannen uitgevoerd...? En vooral: hoe krijg je belangrijke doelgroepen gewonnen voor de noodzakelijke ekologische ombouw van onze economie?

Vanuit dit perspectief ontstond het ambitieuze idee om t.a.v. meerdere prioritaire milieuproblemen aan te geven hoe je zou kunnen toewerken naar het ekologischer maken van onze economie. Dankzij sponsoring vanuit het Fonds Leefmilieu van de Koning Boudewijnstichting konden onderzoekers aan het werk om één en ander ook wetenschappelijk te rapporteren. De rapportage is een modelwerkstuk en een pleidooi geworden inzake de uitbouw van een milieu-investeringsplanning in Vlaanderen. Ze geeft een beeld van wat in tal van milieudossiers zal moeten gebeuren, willen we duurzame ontwikkeling konkretiseren:

1. Het bepalen van de gewenste basiskwaliteit inzake milieu en gezondheid.
2. Het ontwikkelen van een technologisch en beleidsmatig instrumentarium om milieuvriendelijk investerings- en consumptiegedrag aan te moedigen.
3. Het doorberekenen van de sociaal-ekonomische kosten en baten o.m. op het vlak van werkgelegenheid, die verbonden zijn met milieu-investeringen.
4. Het opmaken van een sociaal-ekologische afweging die niet anders dan democratisch kan worden opgezet.

Eén en ander kon uiteraard niet uitgewerkt worden t.a.v. alle milieudossiers tegelijk. Prioriteit werd gegeven aan het "verzuringdossier". Er werd heel uitdrukkelijk gekozen voor het naar voren schuiven van realistische en werkbare opties, waardoor afbouwscenario's bij voorbaat waren uitgesloten. Het geheel moest geïnspireerd zijn vanuit een sociaal-ekologische bekommernis en ook dienstbaar zijn voor werknemers en vakbonden. Duurzame ontwikkeling in de praktijk dus...



Een gezond milieu

Het bepalen van de wenselijke basiskwaliteit inzake milieu en gezondheid, toegepast op het "verzuringdossier", wil zeggen dat bepaald wordt hoeveel vervuulende stoffen er nog in de lucht mogen geloosd worden om meren, bossen, heidegebieden, rivieren en monumenten en de gezondheid van mensen naar de toekomst toe te ontzien. Bij verzuring gaat het dan om het verminderen van de uitstoot van zwaveldioxide (SO_2), stikstof-oxiden (NO_x) en ammoniak (NH_3). Oorzaak van deze uitstoot zijn verbrandingsprocessen bij elektriciteitscentrales, het vervoer, de raffinaderijen, de staalproductie, de chemische en non-ferronijverheid en de industriële veeteelt. Als we een voldoende hoge basiskwaliteit inzake milieu en gezondheid willen garanderen zullen deze sectoren milieu-investeringen moeten uitvoeren die de uitstootnivo's van de 'zure stoffen' in drie decennia telkens met de helft terug moeten dringen tegenover het huidig vervuilingnivo.

Duurzame technologie

Bij het ontwikkelen van milieuvriendelijke duurzame technologie moet een juist evenwicht worden bereikt tussen invoering van voorkomings- en end-of-the-pipe technologie, die pas aan het einde van de productieketen wordt ingevoerd. De gevaren van het ontwikkelen van een éézijdige technologie die in vergelijking tot de grote investeringen geen baten voor het milieu opbrengen, moeten uiteraard vermeden worden.

Dit vergt bijsturing vanuit de overheid en het enten van een technologiebeleid op de levensloopcyclusanalyse van producten en productieprocessen. Dit betekent dat men de gehele levensloop van producten analyseert en vooral daar ingrijpt waar het voor het milieu meest oplevert. Dit vergt kennis en prioritaire wetenschappelijk onderzoek naar de modernste en milieuvriendelijkste technologie die kan ingevoerd worden.

In het milieu-investeringsplan werden technologiefiches aangelegd voor alle voor de verzuring verant-

woordelijk gestelde sectoren. De fiches geven een inventaris van milieutechnologieën die per sektor kunnen worden ingevoerd plus een overzicht van kosten en rendementen. Zo kunnen elektriciteitscentrales milieuvriendelijker werken als ze gebruik maken van zwavelarme brandstoffen en er geïnvesteerd wordt in rookgasontzuivering.

De transportsector spaart het milieu door diesels (vooral bussen en vrachtwagens) om te bouwen tot gasmotoren en snelheidsbegrenzers in voertuigen in te bouwen. De raffinaderijen kunnen het milieu meer ontzien als ze overschakelen op het milieuvriendelijke konversiesysteem en residuvergassing met opwekking van elektriciteit toepassen. De zwavelzuurproductie van de chemische en de non-ferroïndustrie kan schoner als men het dubbel contactprocédé veralgemeent. De staalproductie kan de vervuiling reduceren door te kiezen voor een drastische optimaliseren van het energie- en cokesgebruik.

voorgesteld de snelheidsbegrenzers te verplichten, een zuinigheidspremie en een brandstofaccijns in te voeren en het overleg met garagisten en automobilisten uit te bouwen... Investerings in schonere raffinaderijen kunnen tot stand komen via een verstrenging van de normen voor het zwavelgehalte van de zware olie en produktieheffing op raffinaderijbrandstof in functie van het zwavelgehalte. De chemische en de non-ferroïndustrie zou via o.m. emissieheffingen à rato van de uitstoot aan verzurende stoffen en met produktheffingen op grondstoffen voor zwavel aangezet worden milieu-bewust te investeren.

Niet ver van je bed

Om duurzame ontwikkeling echt in praktijk te kunnen brengen is overleg, informatie-uitwisseling en sensibilisering met en voor de betrokken doelsgroepen uitermate belangrijk. Duurzame ontwikkeling kan immers niet zonder maatschappelijk debat en zonder democratische besluitvorming. Om het debat op gang te brengen werden sectoriële overlegbesprekingen georganiseerd waar militanten van de vakbeweging uit de betrokken sectoren en mensen vanuit de milieubeweging geïnformeerd werden over het milieu-investeringsplan en

Op de juiste weg helpen...

Er moet een beleidsinstrumentarium uitgewerkt worden dat de gewenste milieu-investeringen kan uitlokken. In het milieu-investeringsplan voor schonere lucht worden financiële (o.a. heffingen), fysieke (o.a. normen) en sociale (o.a. konvenanten, maar ook vorming, overleg en informatie) instrumenten voorgesteld die de overheid kan hanteren. Er is uitdrukkelijk sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid bij de realisering van duurzame ontwikkeling tussen ondernemers, overheden, vakbonden en de milieubeweging. Zo wordt t.a.v. de elektriciteitssector gepleit voor het verstrengen van de normen inzake de uitstoot van SO_2 en worden milieuheffingen voorgesteld van 1000 BF per ton SO_2 . Om het transport aan te zetten in milieu te investeren wordt



Duurzame ontwikkeling kan niet zonder maatschappelijk debat en democratische besluitvorming

de voorstellen konden toetsen aan eigen bevindingen en konstaties. Bedoeling van de overleg-samenkomsten was om de wetenschappelijke rapportage in klare taal om te zetten naar de doelgroep en na te gaan hoe werknemers in de betrokken sectoren reageren op de gedetailleerde voorstellen die in de diverse milieu-investeringsplannen werden ontwikkeld. De voorstellen worden op bedrijfsnivo besproken en de rakties komen nu volop binnen. De vragen die in het maatschappelijk debat over milieu-investeringsplanning en duurzame ontwikkeling terugkomen laten zich reeds samenvatten in volgende punten:

- Is het de taak van de vakbeweging en de milieubeweging om invloed uit te oefenen op het investeringsveld van ondernemingen? Is het de taak van de vakbeweging en de milieubeweging om ook technische oplossingen voor te stellen en uit te werken?
- Kunnen we niet gewoon stellen dat de overheid strenger moet reglementeren en controleren en dat milieu-investeringen dan wel vanzelf komen?
- Moeten we geen rekening houden met de concurrentiepositie van de geïsoleerde sectoren en ondernemingen en eerder een Europese en zelfs mondiale strategie uitwerken?
- Welke effecten zullen de milieu-investeringen hebben op het sociale en werkgelegenheidsluik van de ondernemingen? Is investeren in milieu goed of slecht voor de werkgelegenheid? Kan investeren in milieu ook gezien worden binnen een globale bedrijfsstrategie die vooruitziend is en werkgelegenheid op de lange termijn schept?
- Hoe kunnen we de milieu-investeringsplanning zien in het globaal concept van duurzame ontwikkeling en welke strategische keuzes maken wij om één en ander te realiseren?...

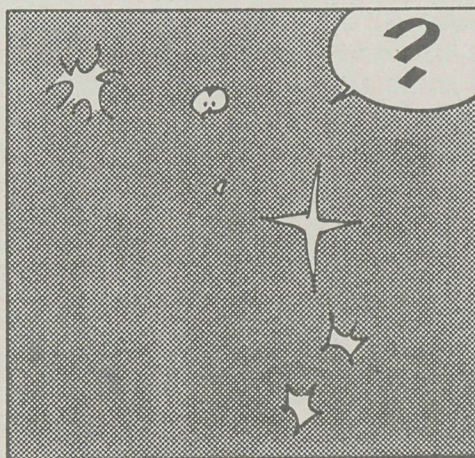
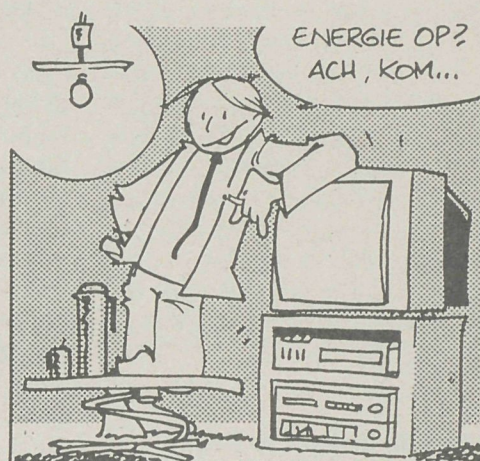
Een structurele aanpak

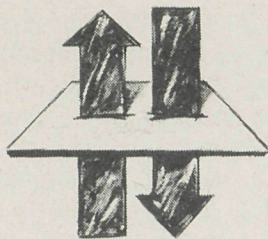
Een ding staat buiten kijf. Het maatschappelijk debat over duurzame ontwikkeling in de praktijk en over "milieu-bewust-investeren" moet dringend op gang komen. Het is niet langer voldoende te constateren hoe erg het allemaal is of alles aan de individuele verantwoordelijkheid van burgers over te laten. Als burgers zien dat belangrijke sectoren van onze economie echt iets gaan doen voor het milieu zal ook hun bereidheid groeien om milieuvriendelijk te consumeren.

Duurzame ontwikkeling vraagt daarom ook en vooral structurele ingrepen om onze economie echt af te stellen op mens- en milieuvriendelijke opties.

Luc Steenkiste

Arbeid & milieu vzw organiseert onder de titel "Milieu-bewust investeren" op 13 en 14 november twee studie- en ontmoetingsdagen over milieu-investeringsplanning en duurzame economie in de praktijk (zie Ledenblad).





LEDENBLAD

In deze rubriek geeft Bond Beter Leefmilieu als koepel van de milieubeweging aan zijn ledenverenigingen een platform naar het grote publiek.

NATUUR
RESERVATEN vzw



VERENIGING voor NATUURBEHOUD
in VLAANDEREN

akkertjes met boekweit, rogge, natte hooiweiden langs de beek, houtkanten en geriefhoutbosjes en verderop op het militair terrein broekbossen, heide, stuifduinen en vennen. Het nieuwe reservatsdeel wordt op vrijdag 25 september met een korte plechtigheid in gebruik genomen en aan de pers voorgesteld. Het daaropvolgend weekend (zondag 4 oktober) krijgt het grote publiek de kans om uitgebreid kennis te maken met het natuurreservaat. Aan de hand van een korte wandelzoektocht (3 km) kan men dan dit landschap bezoeken. Op en rond de Katershoeve is er de mogelijkheid wat meer te weten te komen over het doel en het opzet van natuurbehoud in Limburg en in de vallei van de Zwarte Beek in het bijzonder. De vertrekplaats van deze wandelzoektocht is voorzien op de hoek van de Oude barrierstraat en de Hoefstraat te Hechtel (nabij de grens met Helchteren) en bereikt men door vanaf de baan Hasselt-Eindhoven het kleine straatje ter hoogte van de taverne "De Oude Barrier" in te slaan. Natuurreservaten hoopt ook jou te mogen begroeten op zondag 24 oktober van twee tot vijf uur. Voor alle verdere inlichtingen bel je naar het nummer 011/73 12 79.

Vallei van de Zwarte Beek

Reeds een tiental jaar zet de vzw Natuurreservaten zich in, samen met de Beringse milieugroep Bero, voor de bescherming van de natuur en het milieu in de vallei van de Zwarte Beek. In al die tijd groeide het reservaat uit tot zowat 850 hectare en werd het een van de grootste van het Vlaamse landsgedeelte. In de afgelopen twee jaar werd er hard gewerkt om tot een definitieve bescherming te komen van deze unieke beekvallei. Op het grondgebied van Vlaanderens meest groene gemeente, Hechtel-Eksel, kocht de vzw in het bovenstroomse deel van de vallei 14 hectare bos, heide, hooi- en grasland. Binnen de grenzen van het reservaat vinden we nu over een oppervlakte van ongeveer 40 hectare een relatief gaaf Kempisch beekdallandschap, met centraal een boerderij (de "Katershoeve") en in de onmiddellijke nabijheid daarvan

ARBEID
MILIEU



Arbeid en Milieu: milieu-bewust investeren

Op vrijdag 13 en zaterdag 14 november organiseert de Werkgroep Arbeid & Milieu een studietweedaagse rond het thema "milieubewust investeren". Deze vzw pleit reeds lang voor het beïnvloeden van het investeringsgedrag van onze industrie in milieuvriendelijke richting: zuiniger omspringen met energie en grondstoffen, de afvalberg verkleinen... De vraag is echter: hoe krijg je zo'n milieuvriendelijker investerings- en consumptiegedrag voor elkaar? En vooral: hoe krijg je de belangrijke doelgroepen gewonnen voor de noodzakelijke ekologische ombouw? Deze en andere vragen staan centraal op de studie- en ontmoetingstweedaagse die door Arbeid & Milieu wordt georganiseerd. Er zijn tal van inleidingen (o.a. door Theo Potma, de "Lester Brown van Europa"), diskussierondes en een afsluiting

door de minister. Voor alle verdere info: *Arbeid en Milieu, Breughelstraat 31, 2018 Antwerpen. Tel.: 03/218 65 60.*



Boomplantactie Omer Wattez

Op 28 november organiseert de regionale natuur- en milieuvereniging Stichting Omer Wattez voor de zevende keer haar jaarlijkse boomplantactie. Dit jaar besteedt de Stichting Omer Wattez bijzondere aandacht aan de "kleine landschapselementen". Hagen, houtkanten, bomenrijen, alleenstaande bomen en boomgaarden, zijn ekologisch ontzettend waardevol. Ze maken van de Vlaamse Ardennen een gevarieerd en aantrekkelijk landschap, dat rijk is aan planten en dieren. Daarom wil de stichting Omer Wattez via deze actie ook ijveren voor het behoud en het herstel van deze groene landschapselementen. Natuur hoort immers overal thuis, niet alleen in reservaten, ook in de eigen tuin. Een gevarieerde inlandse haag met meidoorn, haagbeuk, sleedoorn... oogt zoveel mooier en kleurrijker dan een rij blauwe uitheemse sparren. Een hoogstammige boomgaard is niet alleen prachtig maar ook nog een nuttige investering. Als je weet dat één volgroeide hoogstammige appelboom jaarlijks zo'n 200 à 300 kilo appels opbrengt, dan ben je toch helemaal overtuigt? Vanuit financieel oogpunt zit je ook goed: één hoogstam tegen de prijs van ongeveer 6 kg appels, als dat geen meeneemprijs is, niet? Vorig jaar herwerkte de Stichting Omer Wattez haar Plantgids. Bij de keuze

van het aanbod van fruitbomen werd geopteerd voor sterke, ziekteresistente rassen, en werd ook de smaak en de rijpheidsdatum niet uit het oog verloren. Jacques Lebel, Trezeke Meyers, jefkespeer, moerbeï, monsieur hâtif, okkernoot... zijn een greep uit ons aanbod van fruitbomen (in totaal 44 soorten). Verder kan er gekozen worden uit 44 soorten streekeigen boompjes en struiken voor de aanplant van een haag, houtkant of bos. De plantgids kan aangevraagd worden door storting van 50 frank op rekeningnummer 700-0081236-91 van de Stichting Omer Wattez, met vermelding "plantgids". De bestelbon kan je gratis aanvragen op het milieucentrum. De bestellingen moeten uiterlijk voor 15 oktober ingestuurd worden. Alle inlichtingen: *Stichting Omer Wattez, milieucentrum, Kattestraat 23, 9700 Oudenaarde.*

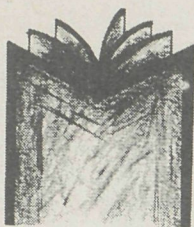


Zwarte neushoorn tragedie

Het Wereld Natuur Fonds heeft beslist om 10 miljoen frank te besteden aan de redding van de zwarte neushoorn die nog steeds door stropers wordt afgeslacht om zijn kostbare hoorn. Het geld zal gebruikt worden om autoriteiten in Zimbabwe te steunen bij hun ultieme poging om de nog overblijvende neushoorns te redden door de dieren te onthoornen. Volgens de Zimbabwese overheid heeft de stroperij in 1991 het leven gekost aan 75% van de daar nog

resterende 2000 neushoorns, hetgeen betekent dat er nog slechts 500 zwarte neushoorns overblijven. In de hele wereld zouden er nog maar 2000 zwarte neushoorns zijn. De situatie is zo alarmerend dat er op dit ogenblik geen aarzeling mag zijn om de operatie op te starten. In Namibië wordt de methode trouwens al sinds enkele jaren toegepast om stroperij te voorkomen. WWF-Verenigde Staten zal in dit kader een tweejarige studie steunen die de gevolgen van de onthoorning van neushoorns zal onderzoeken. In Taiwan en Korea bijvoorbeeld wordt rhinohoorn nog altijd gebruikt voor medische doeleinden. Toch kan de hoorn van neushoorns vervangen worden door die van de gedomestikeerde waterbuffel. Wat, ten slotte, de reeds bedreigde situatie van de neushoorn in Zimbabwe nog verergert zijn de grote droogtes de laatste tijd. Het is de hoogste tijd dat alle landen samenwerken voor de redding van de neushoorn. *Voor meer info: Isabelle Marneffe, 02/347 30 30.*

Patrick De Koster



Boek en Milieu

Vliegen en milieu

Stichting Natuur en Milieu en WNF in Nederland, 1992, 24 p., ISBN 90-70211-52-1; 2,50 gulden, te bestellen bij MilieuBoek (zie kader).

Overzichtelijke brochure over de milieu-effecten van het luchtverkeer. Veel mensen onderschatten immers de problemen, terwijl steeds vaker en verder met het vliegtuig wordt gereisd. Kompleet met alternatieve mogelijkheden en persoonlijke tips.

Arbeid, tijd en geld ontschaarsen : een nieuwe kijk op armoede en burgerschap

Raf Janssen, uitgegeven bij Commissie Oriënteringsdagen te Utrecht, tel. 00/31/30/870.130,

1992, 196 p., ISBN 90-71003-15-9; 31,50 gulden.

Interessant essay over de schaarste van arbeid, tijd en geld in onze hedendaagse samenleving. De ekologische crisis maakt het echter noodzakelijk dit tekort aan arbeid, tijd en geld om te buigen, door naar andere wegen op zoek te gaan.

Bloemen, bestrijdingsmiddelen en milieu

drs. M.H. van den Berg, Wetenschapswinkel Biologie, tel. 00/31/30/537.363, 1992, 105 p., ISBN 90-5209-026-2; 17,50 gulden.

In dit rapport worden de tien meest verkochte bloemen in Nederland vergeleken : de snijbloemen roos,

chrysant, anjer, freesia, alstroemeria, gerbera en de bolbloemen tulp, lelie, narcis en iris. Aan het criterium "risiko voor waterorganismen" werd het het meeste belang gehecht. Roos, lelie, tulp en iris komen dan als meest milieu-belastend naar voor.

Selectief inzamelen van klein gevaarlijk afval : handleiding voor de gemeenten

uitgave van OVAM te Mechelen, 1992, 49 p., 200 fr. overschrijven op rek.nr. 091-0085960-47.

Praktische handleiding die ook nuttig kan zijn voor lokale milieuverenigingen. Met aandacht voor de wetgeving terzake, de soorten klein chemisch afval, de inzamel-

Studeer zonder werkonderbreking met een part-time opleiding

HEILPRAKTIKER

een Europees medisch beroep met natuurgeneeskunde als uitgangspunt

HERBORIST

als u van de natuur en kruiden houdt

VOEDINGS- EN GEZONDHEIDSCONSULENT

voor actieve en creatieve mensen

OPLEIDINGEN IN ANTWERPEN EN GENT

Vraag vrijblijvend de studiegids aan!



EUROPESE AKADEMIE

voor complementaire geneeskunde
Amerikalei 40, 2000 Antwerpen

Secretariaat: tel. 011/35.52.46 of 011/35.52.59

systemen en de wijze van inzamelen.

Waterbesparing in huishoudens

Stichting Woon/Energie te Gouda, tel. 00/31/1820/24.233, 1991, p. 63

Via een inventarisatie van het huishoudelijk waterverbruik in Nederland en waterbesparende technieken, worden de besparingsmogelijkheden vooropgezet. In principe kan het waterverbruik tot 30% verminderd worden. Dit is echter niet altijd haalbaar. Ook door de toename van het aantal huishoudens, het aantal inwoners en de persoonlijk hygiëne wordt vermoedelijk minder bespaard dan mogelijk in het jaar 2000.

Natuur : wat doen wij ermee ?

Stichting Bio-Wetenschappen en Maatschappij te Utrecht, tel. 00/31/30/315.915, 1992, 56 p., ISBN 90-73196-07-8, 200 fr.

In de reeks "Cahiers Bio-Wetenschappen en Maatschappij" verscheen onlangs dit leidend nummer over natuurbescherming en -beheer. De cahiers trachten telkens de maatschappelijke aspecten van veranderingen in de biowetenschappen te belichten.

"Werken met de fiets" en "Meer en veilig op de fiets"

uitgegeven bij het Nederlands Ministerie voor Verkeer en Waterstaat, Directie Voorlichting, tel. 00/31/70/351.70.86, 48 en 32 p., gratis aan te vragen.

Handige brochures met talrijke ideeën om het fietsgebruik te stimuleren, zowel in het woon-werkverkeer, als in het algemeen. In Nederland is men al verder dan bij ons en toch is ook daar nood aan nog betere begeleiding voor wie meer met de fiets wil gaan rijden.

Waterkwaliteitsonderzoek van de openbare viswaters in Oost-Vlaanderen

Provinciale Visserijcommissie van Oost-Vlaanderen, tel. 091/23.38.11, 1992, 60 p., enkel verzendingskosten te betalen.

Rapport dat aangeeft hoe zeer de viswaters in deze provincie vervuild zijn. Bespreking gebeurt per viswater.

Ook een milieu-educatieve poster en een folder over de Meetjeslandse krekken zijn te verkrijgen.

Vademekum voor gemeentelijk milieubeleid, Deel Lucht

uitgegeven bij Vanden Broele, tel. 050/38.38.98, 1992, 238 p., losbladige uitgave.

De inhoudstafel bevat volgende onderwerpen : het broeikaseffekt, de aantasting van de ozonlaag, verzuringsgassen, smog, geurhinder, binnenlucht, verontreiniging in tunnels. In elk hoofdstuk volgt op het algemeen kader een bespreking van het te voeren gemeentelijk beleid. Met op het einde de hoofdstukken technische en politieke aspecten.

Bloemrijke slootkanten

uitgave CLM Centrum Landbouw en Milieu te Utrecht, tel. 00/31/30/441.301, 1992, 32 p., kleurenfoto's, 10 gulden.

Brochure gemaakt in samenwerking met boeren en ook voor hen bestemd. De slootkanten kunnen evolueren tot echte paradijzen voor wilde planten, indien de gepaste maatregelen getroffen worden.

De grenzen voorbij

Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows en Jorgen Randers, Aula/Het Spectrum, 1992, 308 p., ISBN 90-274-3049-7, 395 fr., boekhandel.

Twintig jaar na het verschijnen van het "Rapport van de Klub van

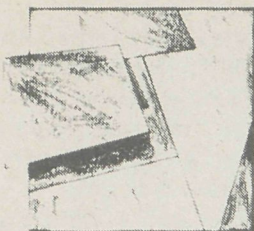
Rome" opnieuw een analyse door dezelfde auteurs. De conclusies uit het rapport van 1972 blijven geldig maar werden aangepast aan de huidige omstandigheden. Het tempo van het gebruik van essentiële hulpbronnen heeft de grenzen van duurzaamheid overschreden. De groei van het grondstoffengebruik en de bevolking moeten bestendig worden en de efficiëntie van grondstoffen- en energiegebruik verbeterd. Voor een duurzame samenleving is meer aandacht voor de kwaliteit van het bestaan nodig dan een loutere fixatie op produktiehoeveelheden.

Martine Langen

De milieubibliotheek van BBL

De milieubibliotheek is open elke maandag, dinsdag en woensdag van 9 tot 12 en van 14 tot 17 uur. Je kan er meer dan 13.000 boeken en 300 tijdschriften komen inkijken; er wordt echter niets uitgeleend. Beperkte dokumentatie-aanvragen worden opgestuurd tegen 5 frank per kopie. Publikatielijsten over bepaalde thema's kunnen worden aangevraagd.

De boeken en rapporten die hier worden voorgesteld, zijn gewoonlijk niet bij de Bond Beter Leefmilieu te verkrijgen. Ze zijn wel te bekijken in onze uitgebreide milieubibliotheek. Nagenoeg alle Nederlandse uitgaven kan je bestellen bij:
MilieuBoek
Postbus 18169
NL-1001 ZB Amsterdam
020/624 49 89.
(het goedkoopst via de post)



KRUISWOORDPUZZEL

door Dirk Serneels

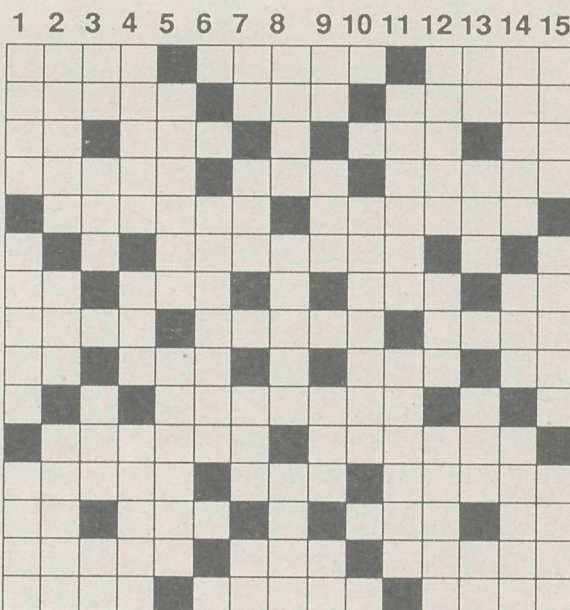
Als je het kruiswoordraadsel opgelost hebt, kan je met de letters die hieronder zijn aangeduid, de verzamelnaam vinden voor een groep van chemische bestrijdingsmiddelen. De oplossing mag je sturen voor 15 oktober naar Milieurama Puzzelen, Overwinningstraat 26, bus 11, 1060 Brussel. Misschien ben je de gelukkige winnaar van een boekenpakket.

HORIZONTAAL

- A. Loofboom - groot knaagdier - dagvlinder
- B. Vrachtschip - vlag - gemeente in de Oostkantons
- C. Klein kind - etter - snelle kweekreaktor - nikkel
- D. Tor - bunzing - ongevuld
- E. Onderwijzer - eencellig diertje
- F. Terroristische daad
- G. In orde - Aktiegroep Leefmilieu Rupelstreek - eenheid van stralingsdosis - senior
- H. Roofdier - Italiaans dichter - zwaardwalvis
- I. Radium - alstublieft - ogenblik - ezelsgeul
- J. Grote roofvis
- K. Spijl - plant met gespoorde bloemen
- L. Dans - deel van het hoofd - vlinderbloemige groenbemester
- M. Neptunium - tijdseenheid - teek - Siberische rivier
- N. Proteïne - jong zwijn - mannenstem
- O. Waarde - bladvezel - stad in Nevada

VERTIKAAL

- 1. Loofboom - brilslang - waadvogel met lange snavel
- 2. Boomvrucht - Nieuwzeelandse papegaai - woudkoe
- 3. Godsdienst - heidemeetje - behoeftig - persoonlijk voornaamwoord
- 4. Dakspar - Zuid Amerikaanse papegaai - vergissing
- 5. Landelijk - Duits trema
- 6. Rode vrucht
- 7. Getij - askruik - eikeschors - bismut
- 8. Niet proper - Spaanse titel - lisbloem
- 9. Vogelprodukt - gebabbel - Verenigde Aktiekomitees Netevallei - bevel
- 10. Mistletoe
- 11. Herdersdicht - deelgemeente van Zemst
- 12. Fijngestampte aardappelen - insekteneter - inhoumaat
- 13. Amerikaans persbureau - geluidseenheid - snavel - neon
- 14. Buitengewone begaafdheid - sneeuwschaats - Byzantijns heiligenbeeld
- 15. Uniek - zwarte vogel - Spaanse rivier



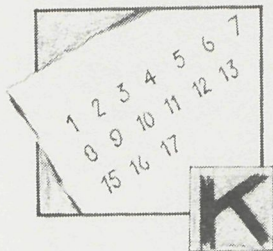
D9 L2 G10 J13 F5 L3 I2 N11 B11 H8

Oplossing van het juni-nummer:

Horizontaal: A. BTTB-heden-raad; B. Radijs-los-suede; C. Ex-zat-olm-de; D. Musil-elf-lbsen; E. Senaat-ernaar; F. Maaseik; G. Ai-oir-LSD-em; H. Truc-doeal-alge; I. Ea-HIV-aas-ol; J. Vliegass; K. Gewoon-arbeid; L. Vlier-nol-eter; M. EO-nek-Est-li; N. Tegen-pan-telen; O. Eden-hamer-rang.

Vertikaal: 1. Brem-kater-vete; 2. Taxus-IRA-gloed; 3. TD-sec-hei-ge; 4. Bijzin-och-Wenen; 5. Salami-ivoren; 6. Aardvlo; 7. El-ETA-Inn-pa; 8. Doel-scène-OVAM; 9. Es-fee-gal-Ne; 10. Rillaar; 11. Slinks-asbest; 12. Rumbadas-etter; 13. AE-sap-lis-la; 14. Adder-ego-delen; 15. Deen-emelt-ring.

De naam van de gezaghebbende Amerikaanse prof die we zochten: Paul Ehrlich.



KALENDER

Duurzame ontwikkeling

Op 26 september organiseert het NCOS, in samenwerking met PLOEG, Noord-Zuid-Cahier en BBL een studiedag over milieuzorg en ontwikkelingssamenwerking in het kader van de duurzame ontwikkeling. In het panel zitten Geert Laporte, Luc Hens, Magda Aelvoet, en Hans Achterhuis. De dag gaat door in de gebouwen van het NCOS, Vlasfabriekstraat 11, 1060 Brussel. Voor alle verdere inlichtingen: *Frederik Janssens*

(PLOEG, 02/230 66 66) of *Melanie Schellens* (NCOS, 02/539 26 20).

Kursus milieu in de voedingsindustrie

Technologie & Innovatie vzw stelt een nieuw multidisciplinair kursuspakket voor voor mensen uit de voedingsnijverheid. De organisatoren willen een basisopleiding milieu aanbieden, die afgestemd is op de specifieke afvalstromen die in de voedingssector voorkomen. De cursus is uitgespreid over elf dagen en begint op 1 oktober. Inlichtingen: *mevr. D. Voet, coördinator, Desguinlei 214, 2018 Antwerpen*.

Tel.: 03/216 0996 (KVIV).

Natuurtentoonstelling

Op 3 en 4 oktober organiseert de Kuurnse natuurwerkgroep De Vlasbek haar achtste natuurtentoonstelling "Over alle

grenzen heen". Aan bod komen het fenomeen van "trek bij dieren", milieuvriendelijke reinigingsmiddelen en plastics, en een overzicht van het netwerk van grotere natuur- en milieuverenigingen. Op vrijdag van 17 tot 20 uur. Zaterdag van 10 tot 13 uur en van 14.30 tot 20 uur en zondag doorlopend. De tentoonstelling gaat door in de Raadskelder in Kuurne (Marktlein). Info: *Martine Langen, 056/35 91 50*.

Vitamine W winkel

Op zaterdag 17 oktober opent het kringloopcentrum van Vitamine W de deuren van zijn nieuwe winkelruimte. Je kan er terecht voor alles wat niet kan bederven, tweedehands maar in goede staat en aan lage prijs: kleding, boeken, meubelen, speelgoed... Dit is het adres: *Helmstraat 139, 2140 Borgerhout*. Tel.: 03/236 80 91.

Verkeer en woonomgeving

De Vlaamse Stichting Verkeerskunde organiseert een bijscholingscursus over de nieuwe inzichten en ontwikkelingen in het gemeentelijk verkeersbeleid onder de titel "Verkeeren woonomgeving". De cursus gaat van start op 22 oktober. Inlichtingen: *Sekretariaat "Verkeer en woonomgeving", p/a Departement Stedebouwkunde en Ruimtelijke Planning,*

Mutsaertstraat 31, 2000 Antwerpen.

Tel.: 03/233 92 59.

Leef gerust milieubewust

Het Nederlandse milieuedukatie en voorlichtingscentrum De Kleine Aarde organiseert op 25 oktober, voor de tweede maal, een dag voor iedereen die (nader) wil kennis maken met een milieuvriendelijke manier van leven. Het centrum wil duidelijke informatie en praktische voorbeelden aanbieden in verband met voeding, energie, afval... Nadere informatie krijg je bij *De Kleine Aarde (Marta Resink), t Klaverblad 1, NL-5280AD Boxtel*. Tel.: 04116-84921.

Stichting Natuur en Milieu: jubileum-symposium

Op vrijdag 6 november houdt de Stichting Natuur en Milieu een symposium ter gelegenheid van haar twintigjarig bestaan. Titel: Windkracht 9, cultuur en politiek als tegenkrachten op weg naar de ekosamenleving. Er wordt op dit symposium nagegaan waarom weliswaar het milieubesef enorm is gegroeid, maar wezenlijke veranderingen in productie en consumptie toch niet zijn doorgebroken. Info: *Stichting Natuur en Milieu, sekretariaat voorlichting, Donkerstraat 17, NL-3511KB Utrecht*.

Tel.: 030/331 328.

Patrick De Koster

MILIEURAMA
12de jaargang
maandblad van
Bond Beter Leefmilieu

Redactie en administratie
Bond Beter Leefmilieu
Overwinningstraat 26,
B-1060 Brussel
Tel. 02/539.22.17

Abonnementen
60 BF (losnummer)
500 BF (jaarabonnee)
650 BF (buitenland)
1000 BF (steunabonnee)
op rekening nr.
001-1475409-18
van de Bond Beter
Leefmilieu vzw.

Hoofdredakteur en verantwoordelijke uitgever
Lieve Grauls

Eindredakteur
Patrick De Koster

Werkten mee aan dit nummer:
Bart Boets
Rik De Baere
Patrick De Koster
Luc Goeteyn
Lieve Grauls
Luc Hens
Danny Jacobs
Martine Langen
Bea Lootens
Ingrid Pauwels
Dirk Serneels
Luc Steenkiste
Sandra Van Aerschot
Mauricette Van Houdt
Dirk Van Regenmortel
Luc Verhaegen

Vormgeving
MIOS vzw

Copyright
Overname van artikels
wordt aanbevolen,
mits bronvermelding.

**UITERAARD WERD OOK
DEZE MILIEURAMA
GEDRUKT OP
KRINGLOOPPAPIER.
DE KAFTE IS NIET
CHLOORGEBLEKT.**



eco

Groen beleggen.
Groeierend beleggen.

KB ECO FUND

Informatie en prospectus in elk KB-kantoor.



Beter met de bank van hier.